

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Швейцарська агенція розвитку
та співробітництва (SDC)

МІЖНАРОДНИЙ
ФОНД
ВІДРОДЖЕННЯ

НОВА
УКРАЇНЬКА
ШКОЛА

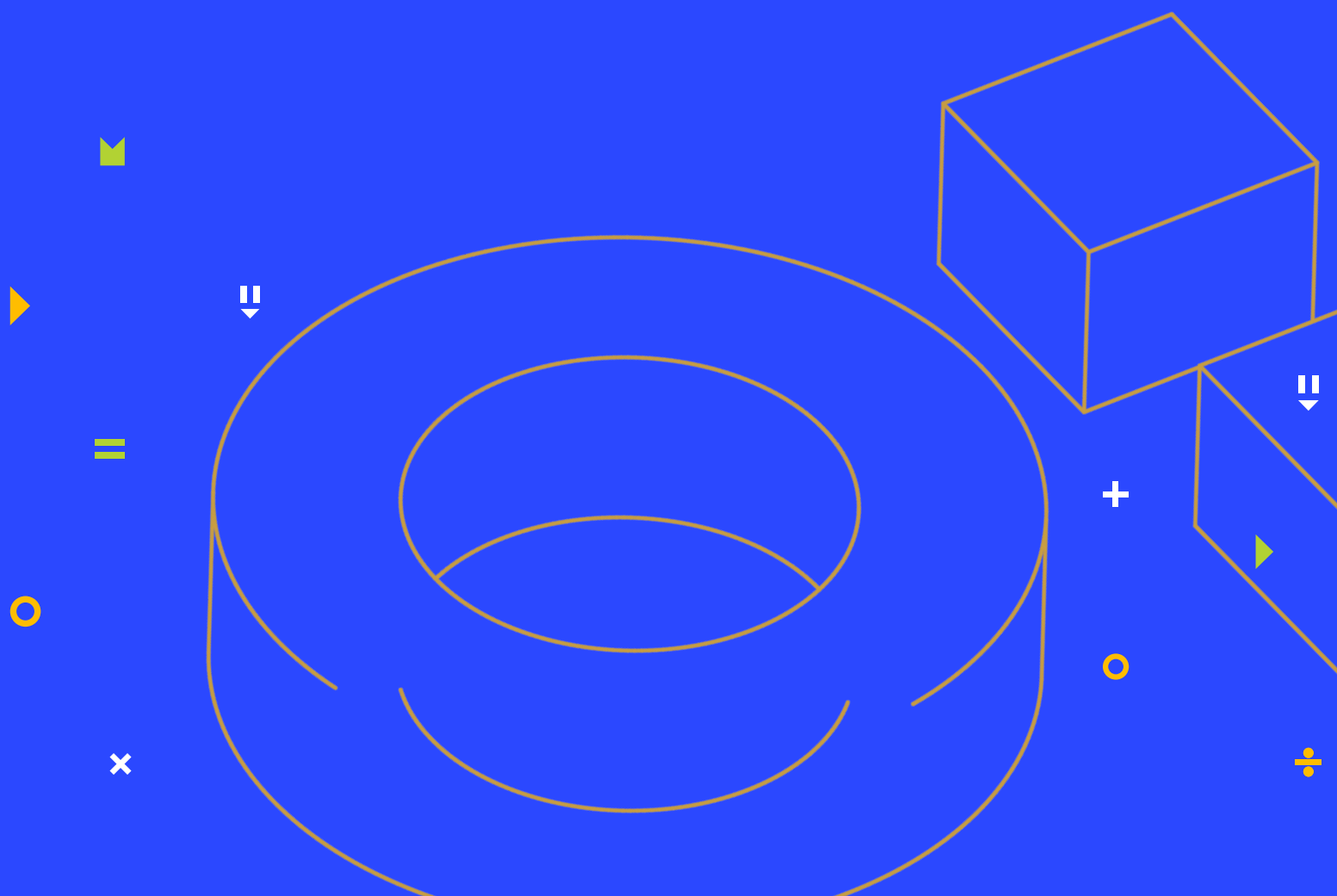
European Bank
for Reconstruction and Development

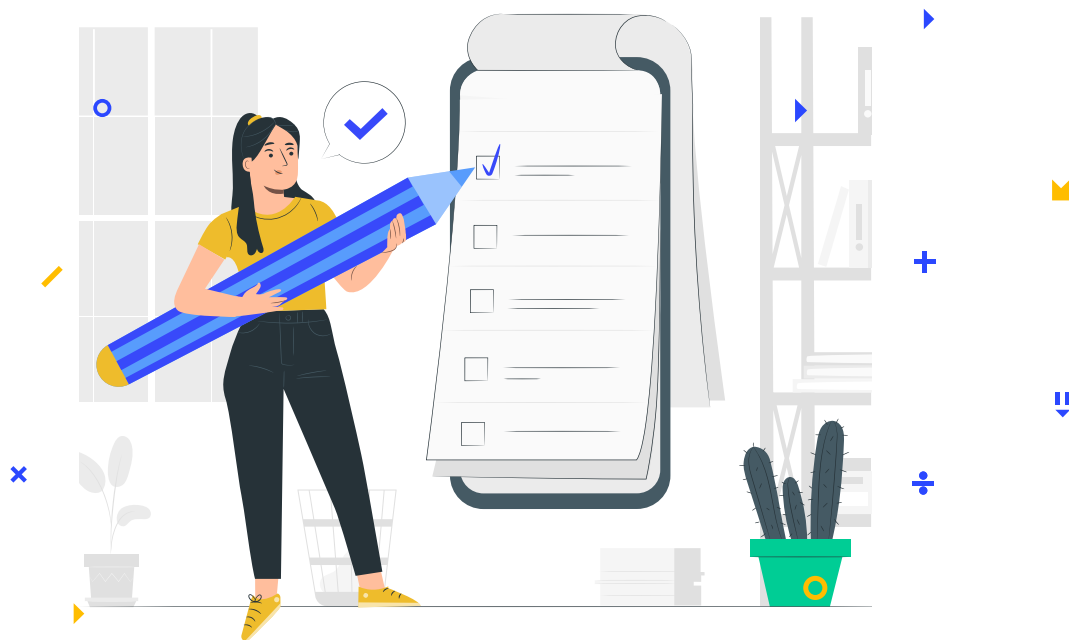

ПРЯМУЄМО
РАЗОМ

Моніторинг

РЕЗУЛЬТАТИ АНКЕТУВАННЯ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Дякуємо за допомогу у проведенні моніторингового дослідження фахівцям Навчально-наукового інституту точних наук і економіки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Кафедри комп'ютерної інженерії та освітніх вимірювань Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, Директорату шкільної освіти Міністерства освіти і науки України, Команди підтримки реформ при Міністерстві освіти і науки України, LEGO Foundation, фінсько-українського проєкту «Learning together»/«Навчаємося разом», Київського міжнародного інституту соціології, Інституту освітньої аналітики, Українського центру оцінювання якості освіти.

Ця публікація стала можливою за підтримки Швейцарії через Швейцарську Агенцію розвитку та співробітництва в межах проєкту «Дослідження впровадження реформи "Нова українська школа"». Відповідальність за зміст цієї публікації несе виключно ГО «Центр підтримки освітніх реформ». Точка зору авторів не обов'язково відображає точку зору донора.

Матеріал підготовлено за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» у межах проєкту «Освітня реформа: якісні виміри впровадження». Матеріал відображає позицію авторів і не обов'язково збігається з позицією Міжнародного фонду «Відродження».

Матеріал розроблено за участі Команди підтримки реформ Міністерства освіти і науки України в межах проєкту «Українська архітектура реформ». Проєкт впроваджується за підтримки Європейського Банку Реконструкції та Розвитку (ЄБРР) та Багатостороннього Донорського Фонду Стабілізації та Сталого Розвитку України (Данія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Нідерланди, Норвегія, Польща, Швеція, Швейцарія, Велика Британія, США та Європейський Союз, найбільший донор). Матеріал відображає позицію авторів і не обов'язково збігається з позицією донорів.

Зміст

Інформація про дослідження	4
1. Характеристики вчителів	7
2. Професійна діяльність вчителів: застосування навчально-методичних матеріалів, інтеграція навчального змісту	13
3. Застосування різних видів діяльності на уроках української мови/читання та математики	19
4. Форми організації роботи учнів початкової школи	25
5. Ставлення вчителів до тверджень, що характеризують процес навчання в початковій школі	31
Основні результати анкетування вчителів цпочаткових класів	42
Додатки	46

Інформація про дослідження

Реформа «Нова українська школа», яка стартувала у 2018 році, потребує аналізу ефективності її реалізації. Щоб мати змогу відслідковувати зміни в навчальних досягненнях, обумовлених впровадженням Державного стандарту початкової освіти¹, було започатковано проведення загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти»². Водночас важливо відслідковувати зміни у рівні оволодіння наскрізними вміннями (soft skills), ґрунтовно досліджувати рівень сприйняття реформи НУШ та змін, що нею започатковуються, основними зацікавленими сторонами: керівниками закладів загальної середньої освіти, педагогами та батьками і учнями.

З ініціативи Міністерства освіти і науки України громадська організація «Центр підтримки освітніх реформ» у співпраці з Командою підтримки реформ МОН за фінансової підтримки Швейцарії через Швейцарську Агенцію розвитку та співробітництва і Міжнародного фонду «Відродження» провели комплексне дослідження ефективності впровадження НУШ. Базовим нормативним документом, який визначав мету, зміст і процедури здійснення моніторингу, став наказ Міністерства освіти і науки України № 1274 від 8 жовтня 2019 року «Про затвердження програми проведення моніторингового дослідження впровадження реформи “Нова українська школа” у закладах загальної середньої освіти»³.

Отже, **метою** дослідження було оцінити ефективність впровадження реформи «Нова українська школа» в частині формування наскрізних умінь в учнів початкових класів, а також в частині сприйняття її учасниками освітнього процесу.

Об’єкт дослідження: впровадження реформи «Нова українська школа» в освітній процес початкових класів.

Предмет дослідження: процес формування наскрізних умінь в учнів початкових класів в умовах впровадження реформи «Нова українська школа», а також ставлення до реформи різних стейкхолдерів.

З-поміж **завдань** дослідження було:

- ▶ дослідити рівень сформованості наскрізних умінь в учнів 3-х класів закладів загальної середньої освіти;
- ▶ оцінити ступінь реалізації цілей реформи «Нова українська школа» у початкових класах закладів загальної середньої освіти;
- ▶ обґрунтувати залежність між сформованістю наскрізних умінь учнів та методами роботи педагогів, стилем педагогічної взаємодії, організацією освітнього середовища;

1 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%DO%BF>

2 https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01/MDYAPO_Drugyj-tsykl-osnovnyj-etap_2020.pdf

3 <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-programi-provedennya-monitoringovogo-doslidzhennya-vprovadzhennya-reformi-nova-ukrayinska-shkola-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti>

- ▶ дослідити ставлення учасників освітнього процесу до реформи «Нова українська школа».

Для реалізації дослідження був розроблений стратифікований двоступеневий дизайн вибірки. Загальний обсяг вибірки закладів освіти склав 150 шкіл, які розділені на 3 страти за типом закладу. Для позначення різних типів закладів загальної середньої освіти⁴ у тексті використовуються такі терміни:

1. **Пілотні школи:** заклади загальної середньої освіти — учасники всеукраїнського експерименту за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної середньої освіти» відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 1028 від 13 липня 2017 року. Вибірка пілотних закладів освіти формувалася з урахуванням переліку учасників всеукраїнського експерименту, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України № 27 від 11 січня 2019 року «Про розширення бази проведення експерименту всеукраїнського рівня на базі закладів загальної середньої освіти на 2017-2022 роки».
2. **Спеціалізовані школи:** заклади загальної середньої освіти I, I-II, I-III ступенів з поглибленим вивченням окремих навчальних предметів. Для дослідження у страті було випадковим чином відібрано 30 закладів освіти з-поміж 1 523 по всій Україні.
3. **Загальноосвітні школи:** заклади загальної середньої освіти I, I-II, I-III ступенів без поглибленого вивчення окремих предметів. Цю страту складають 11 288 закладів освіти та навчально-виховних комплексів, з яких випадковим чином до вибірки дослідження відібрано 95.

Інформація про анкетування вчителів

В межах дослідження впровадження реформи «Нова українська школа» було проведено анкетування вчителів початкових класів. Воно здійснювалося для того, щоби з'ясувати, в яких умовах працюють педагоги (навантаження, наповнюваність учнів у класах, можливість підвищення кваліфікації), які форми та методи роботи застосовують під час навчальних занять на уроках української мови (читання) та математики, яке їхнє ставлення до різних підходів у освітньому процесі, зокрема чи інтегрують вони навчальний зміст і методи навчання в початковій школі.

Анкетування проводилося у жовтні-листопаді 2019 року. Вчителі третіх класів особисто заповнювали паперові анкети, отримані від організаторів дослідження. Опитувальник складався з двох частин. У першій педагоги мали висловити своє ставлення до низки тверджень, які характеризують процес навчання в початковій школі, у другій — відповісти на запитання, що безпосередньо пов'язані з їхньою професійною діяльністю.

Усього в анкетуванні взяли участь 149 педагогів: 25 з них — це вчителі пілотних шкіл (заклади освіти, які беруть участь у всеукраїнському експерименті «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного

⁴ На момент проведення дослідження статuti закладів загальної середньої освіти ще не було змінено відповідно до нового ЗУ «Про освіту»

стандарту початкової загальної середньої освіти»), 30 — вчителі спеціалізованих закладів освіти (гімназії, ліцеї, спеціалізовані школи з поглибленим вивченням окремих предметів, куди до 2017 року відбір на навчання міг здійснюватися на конкурсній основі) та 94 — вчителі інших закладів загальної середньої освіти, які не увійшли до категорії пілотних та спеціалізованих.

Анкетування відбулося в усіх 24-х областях України та місті Києві. В кожній області представлено усі типи населених пунктів: обласні центри, великі міста із населенням понад 100 тисяч осіб, міста з населенням до 100 тисяч осіб, селища міського типу та села. Для забезпечення репрезентативності результатів за типом закладу освіти, місцем розташування закладу освіти та наповненістю класу отримані дані було зважено.

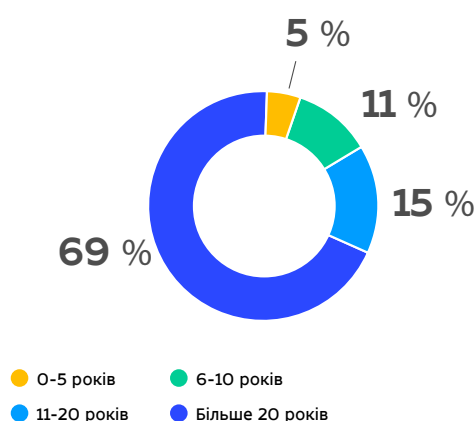
1. Характеристики вчителів

З-поміж опитаних вчителів початкових класів найбільша частка (68,7 %) має педагогічний стаж понад 20 років; 11-20 років стажу мають 15,4 % вчителів; 6-10 років стажу в 11,2 % опитаних; решта (4,8 %) має стаж роботи до 5 років (Діаграма 1).

Більш ніж половина опитаних вчителів (55,2 %) має також понад 20 років стажу роботи вчителькою(-ем) початкових класів. Кожен четвертий працює вчителем початкових класів від 11 до 20 років. Лише 8,6 % опитаних мають до 5 років стажу роботи вчителем початкових класів (Діаграма 2).

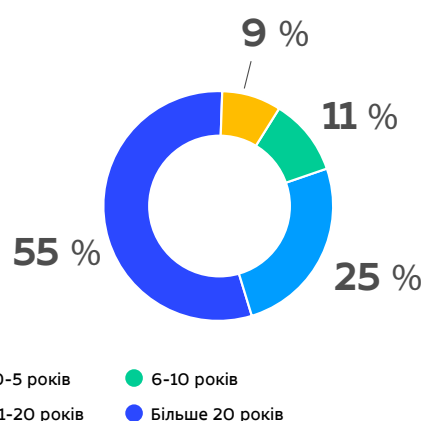
Найбільший відсоток (74,4 %) вчителів із педагогічним стажем понад 20 років працює у малих містах з населенням до 100 тис. осіб, а найменше (0,9 %) молодих вчителів зі стажем до 5 років працюють у великих містах з населенням понад 100 тис. осіб. У великих містах також майже удвічі більше, ніж у селах і малих містах, працює вчителів зі стажем роботи вчителем початкових класів 11-20 років (49,3 %). У школах, що пілотують Державний стандарт початкової освіти, працюють 73,8 % вчителів зі стажем понад 20 років, тимчасом як у загальноосвітніх школах таких вчителів 69,6 %. Натомість у пілотних школах дещо менше, ніж у загальноосвітніх, вчителів зі стажем педагогічної роботи до 5 років: 4,5 % та 5,9 % відповідно; у спеціалізованих закладах таких вчителів немає зовсім.

Діаграма 1. «Який Ваш педагогічний стаж», %

Відповіли: 149 (100 %) респондентів

Діаграма 2. «Який Ваш стаж роботи вчителькою/вчителем початкових класів?», %

Відповіли: 149 (100 %) респондентів

Більш ніж половина вчителів (54,8 %) загалом мають вищу категорію. Категорію «спеціаліст» мають усього 14,6 % вчителів початкових класів (Діаграма 3). Водночас з-поміж вчителів у великих містах майже удвічі більше вчителів вищої категорії, ніж серед вчителів сільських шкіл (70,4 % та 37,6 % відповідно). Так само у пілотних школах працює більше вчителів вищої категорії (78,9 %), ніж у загальноосвітніх (49,6 %). Інформацію про педагогічне звання не надали 54 вчителі. Але серед тих, хто вказав своє педагогічне звання, найбільша частка вчителів (38,2 %) має звання «старший учитель». Вчителів, які мають звання «учитель-методист», найбільше з-поміж

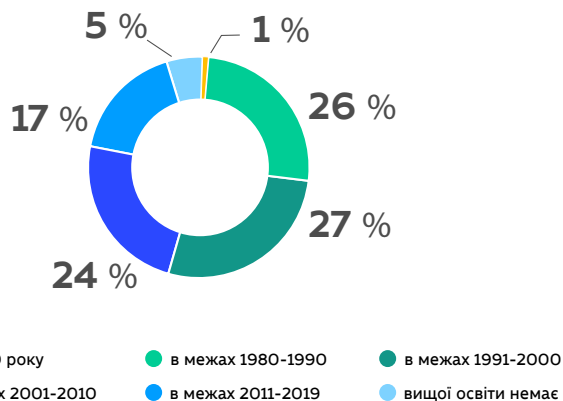
вчителів пілотних (49,9 %), спеціалізованих (48,6 %) шкіл та серед вчителів великих міст (37,6 %). Серед сільських вчителів звання «учитель-методист» вказали лише 0,3 %, а з-поміж вчителів загальноосвітніх закладів — 9,1 %.

Діаграма 3. «Яка у Вас категорія?», %

Відповіли 146 (98,3 %) респондентів

Діаграма 4. «У якому році Ви закінчили заклад вищої освіти?», %

Відповіли 147 (98,7 %) респондентів

Приблизно однаковий відсоток (близько 25 %) вчителів початкових класів закінчували заклад вищої освіти у попередні три десятиліття до 2010 року (Діаграма 4). Трохи менше є молодих учителів (17,1 %), які закінчили ЗВО у період з 2011 до 2019 роки. 5,2 % загальної кількості вчителів початкових класів вказали, що не мають вищої освіти. Вчителів без вищої освіти найбільше з-поміж вчителів малих міст (8,3 %), а найменше — серед сільських вчителів (3,8 %).

Курси підвищення кваліфікації в останні два роки відвідували 68,2 % вчителів початкових класів, тимчасом як 31,7 % відповіли на це запитання негативно. Найбільший відсоток вчителів, які не відвідували курси підвищення кваліфікації в останні два роки, — з-поміж учителів пілотних шкіл (43,3 %) та серед сільських учителів (41,4 %). З-поміж учителів малих міст 77,3 % підвищували кваліфікацію. Це найбільший відсоток серед різних категорій опитаних (Діаграма 5).

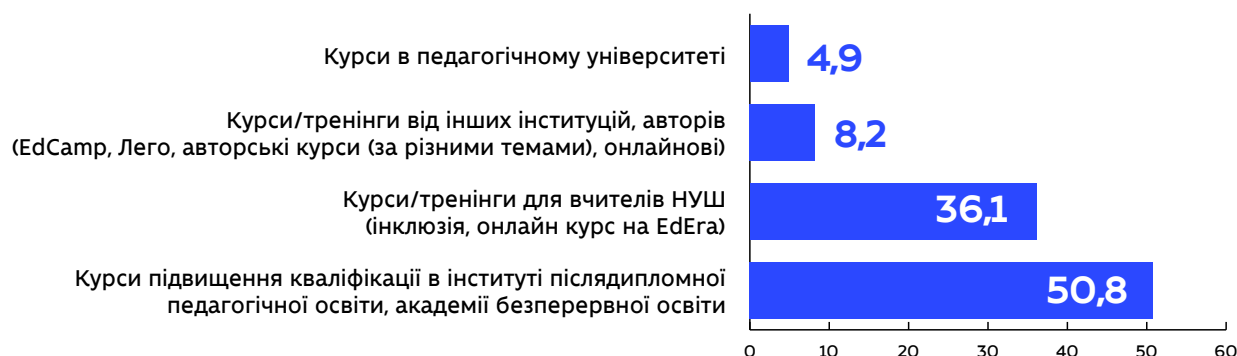
З-поміж тих, хто відповів «Так» на запитання про підвищення кваліфікації за останні два роки, найчастіше (50,8 %) вказували, що відвідали курси підвищення кваліфікації в інституті післядипломної педагогічної освіти, академії безперервної освіти (Діаграма 6), підтверджуючи той факт, що ІППО залишаються основним провайдером підвищення кваліфікації. 36,1 % вчителів відвідували також курси/тренінги для вчителів НУШ (з питань інклюзії, онлайн-курс на EdEra). Вчителі пілотних шкіл відвідували переважно курси підвищення кваліфікації в ІППО (42,9 %) та курси/тренінги від інших інституцій, авторів (EdCamp, Lego, авторські курси (за різними темами), онлайн-курси) (34,1 %), з-поміж вчителів інших типів шкіл ці курси не були популярними. Крім курсів підвищення кваліфікації в ІППО, вчителі спеціалізованих шкіл (41,1 %) та загальноосвітніх закладів (35,5 %) відвідували курси/тренінги для вчителів НУШ (з питань інклюзії, онлайн-курс на EdEra).

Діаграма 5. «Чи відвідували Ви курси підвищення кваліфікації в останні два роки?», % (розподіл за місцем розташування та типом закладу)

Відповіли 149 (100 %) респондентів

Діаграма 6. «Якщо Ви відвідували курси підвищення кваліфікації в останні два роки, то які саме?», %

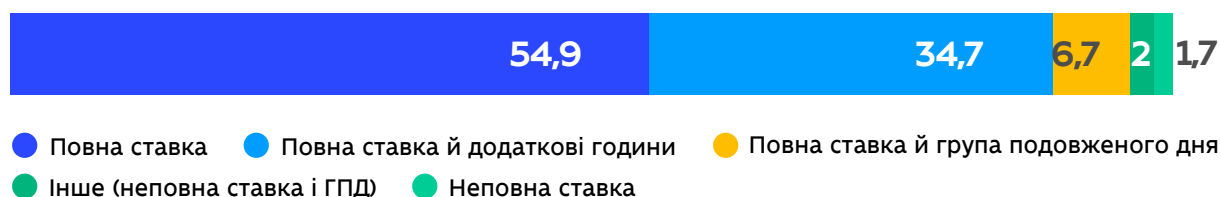

Відповіли: 84 зі 102 (82,4 %) респондентів

Більш ніж половина вчителів початкових класів (54,9 %) працює на повну ставку. Повну ставку й додаткові години мають 34,7 % педагогів, повну ставку й групу подовженого дня — 6,7 %. Менше за 4 % вчителів вказали, що мають неповну ставку або неповну ставку і додаткове навантаження (Діаграма 7).

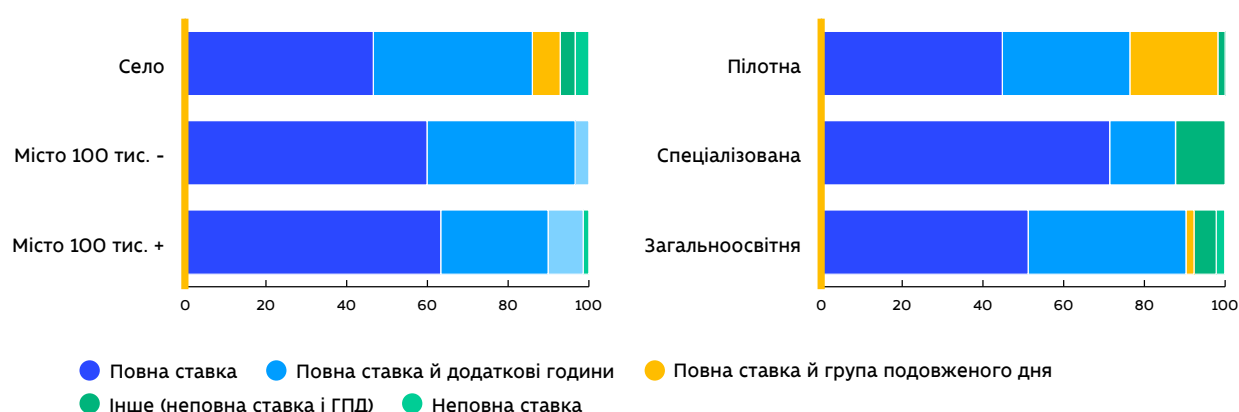
Тижневе навантаження вчителів дещо відрізняється за типом населеного пункту та типом закладу освіти (Діаграма 8). У спеціалізованих закладах та у малих містах усі вчителі працюють або на повну ставку, або на повну ставку з додатковим навантаженням, жоден вчитель не вказав, що має неповну ставку. У спеціалізованих закладах освіти найменша частка вчителів, що мають крім повної ставки ще й додаткове навантаження (разом 28,6 %). Натомість 7,1 % сільських вчителів мають або неповну ставку (3,7 %), або неповну ставку і групу подовженого дня (3,4 %). У пілотних школах немає вчителів, що працюють на неповну ставку, але значна частка (21,8 %) вчителів працює на неповну ставку і має групу подовженого дня.

Діаграма 7. «Яке тижневе навантаження Ви маєте», %

Відповіли: 146 (98 %) респондентів

Діаграма 8. «Яке тижневе навантаження Ви маєте», % (розподіл за місцем розташування та типом закладу)

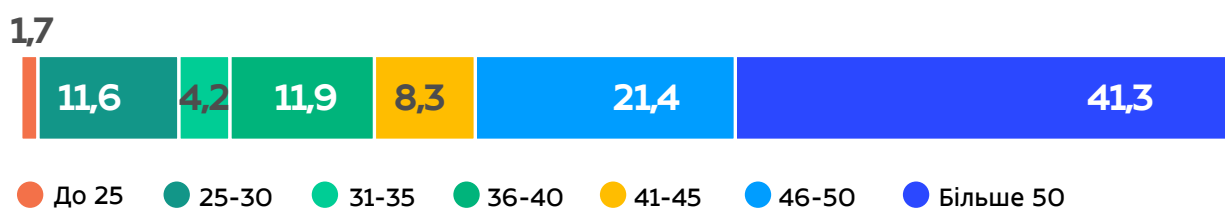

Відповіли: 146 (98 %) респондентів

Найбільшу вікову групу з-поміж вчителів початкової школи (41,3 %) складають вчителі, яким більш ніж 50 років (Діаграма 9). З-поміж анкетованих зовсім мало молодих вчителів віком до 25 років (1,4 %) та у віці від 31 до 35 років (4,2 %), коли може спостерігатися відтік із професії через життєві обставини чи невдоволення роботою.

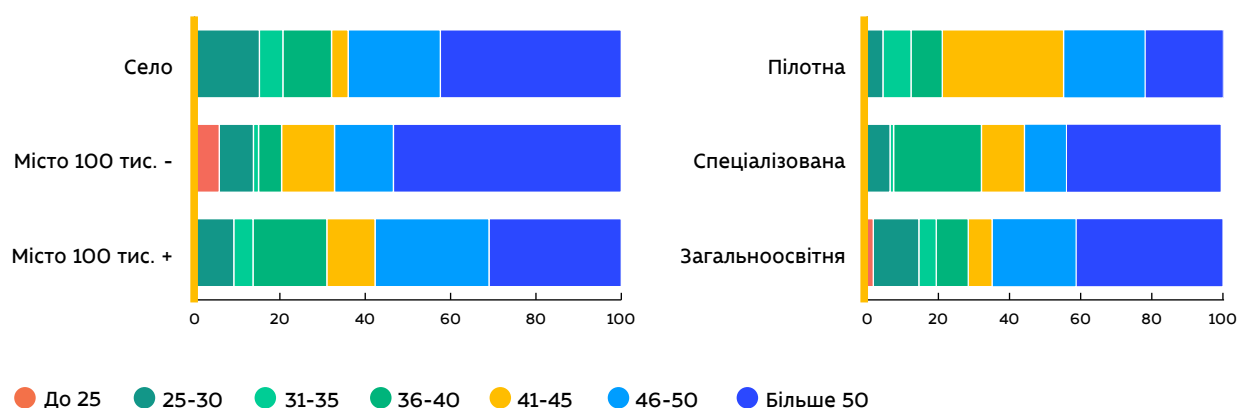
Лише у малих містах з-поміж респондентів була незначна частка (5,8 %) молодих вчителів до 25 років (Діаграма 10). Також у малих містах працює і найбільша частка (53,4 %) вчителів віком понад 50 років, у великих містах ця частка менша — 31 %. Вікова група 25-30 років найбільше представлена у селах (15,2 %). У пілотних школах працює найбільша частка (73,6 %) вчителів продуктивного віку від 31 до 50 років і усього 22 % вчителів, що мають вік понад 50 років.

Діаграма 9. «Скільки Вам років?», %

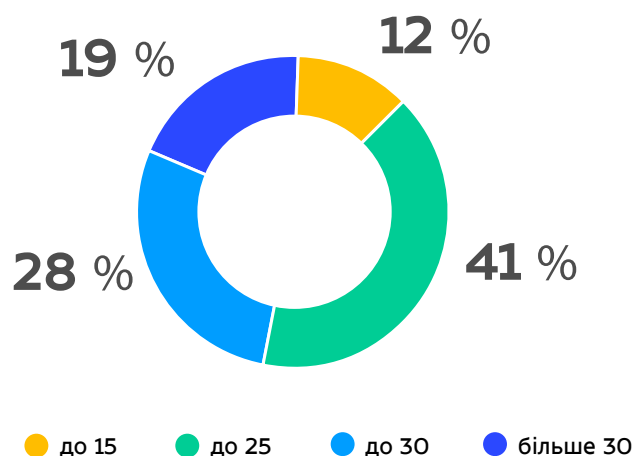
Відповіли: 149 (100 %) респондентів

Діаграма 10. «Скільки Вам років?», % (розподіл за місцем розташування та типом закладу)

Відповіли: 146 (98 %) респондентів

Діаграма 11. «Скільки учнів навчається у Вашому класі?», %

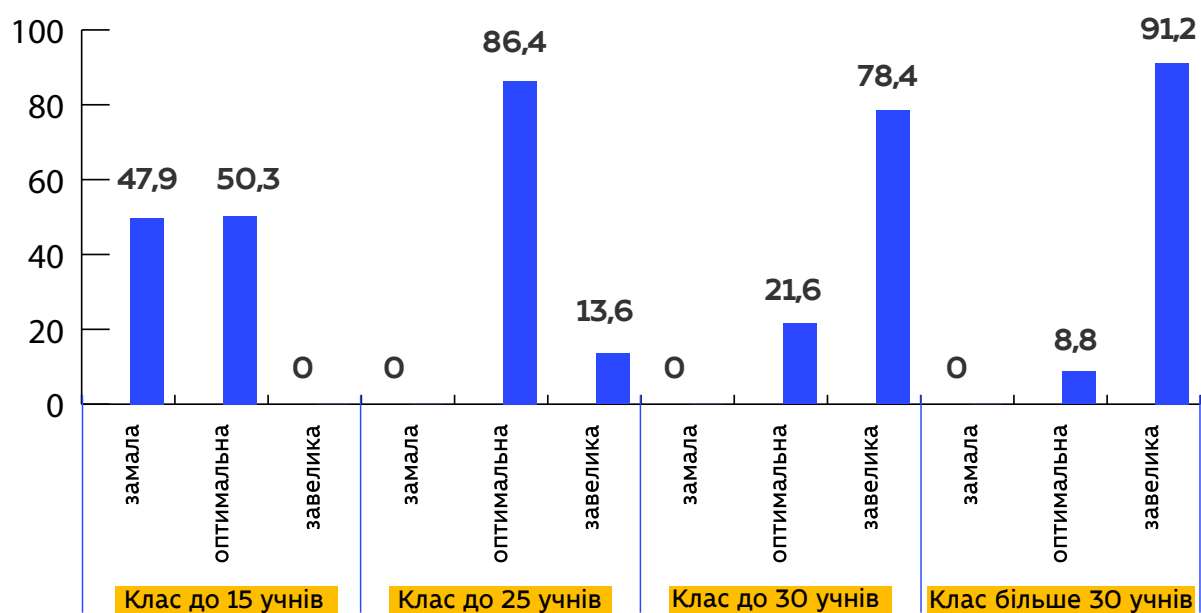

Відповіли: 149 (100 %) респондентів

Думка вчителя щодо оптимальної кількості учнів у класі залежить від наповнюваності класу, в якому він працює. Вчителі, що працюють у невеликих класах до 15 учнів, розділились майже порівну: одна частина (49,7 %) вважає, що така кількість є замалою, інша частина (50,3 %) вважає цю кількість оптимальною. Найбільший відсоток (86,4 %) тих, хто вважає розмір свого класу оптимальним, є з-поміж вчителів, які працюють у класах, де навчаються до 25 учнів. У більших класах вчителі майже одностайно (78,4 % у класах до 30 учнів та 91,2 % у класах, де більш ніж 30 учнів) стверджують, що ця кількість зовелика (Діаграма 12).

У пілотних школах немає класів до 15 учнів, 82,1 % вчителів вважають розмір класу до 25 учнів оптимальним, 40 % оптимальним вважають свій клас до 30 учнів, а 100 % вчителів вважають зовеликим клас, де більш ніж 30 учнів. У великих містах свій клас до 30 учнів вважають оптимальним 35,5 % вчителів, а також 10,6 % вважають оптимальним клас, у якому понад 30 учнів.

Діаграма 12. «На Вашу думку, така кількість учнів у класі — ...», %

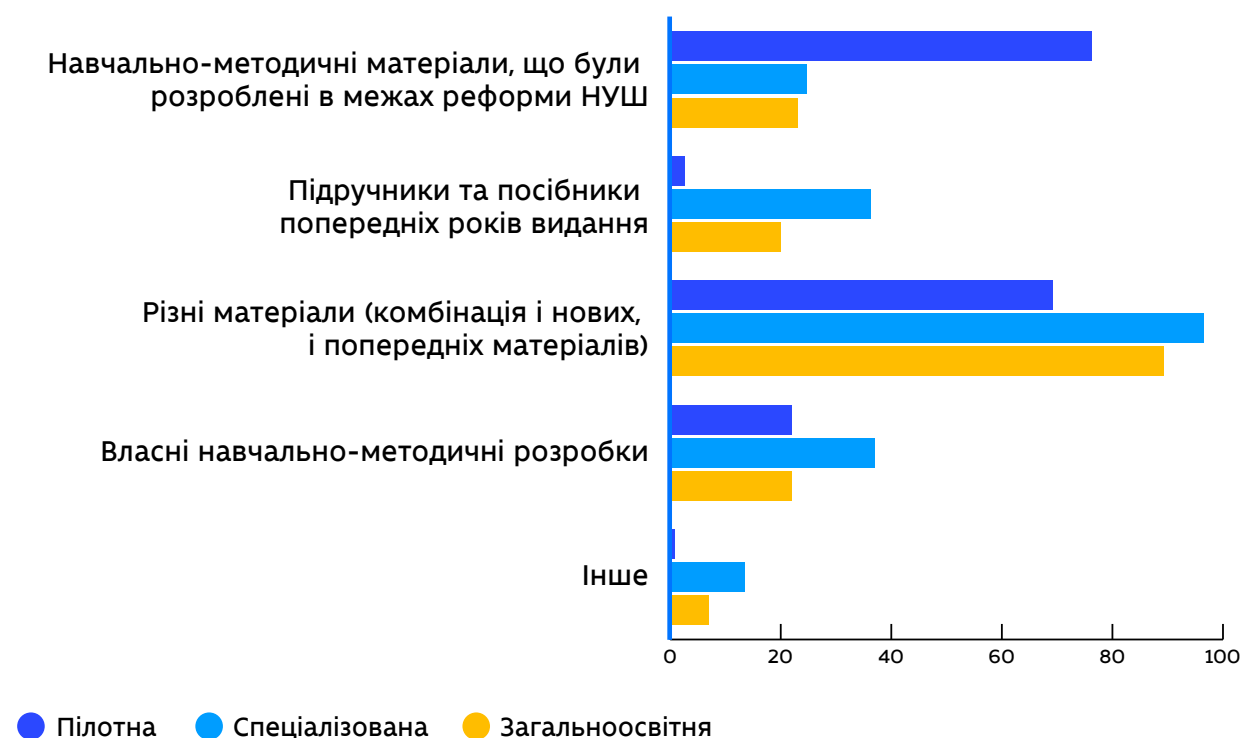
Відповіли: 149 (100 %) респондентів

2. Професійна діяльність вчителів: застосування навчально-методичних матеріалів, інтеграція навчального змісту

Вчителям було запропоновано обрати, які варіанти навчально-методичних матеріалів вони використовують у своїй роботі (один або кілька). Із 5 запропонованих позицій вчителі найчастіше (90,2 %) обирали «Різні матеріали (комбінація і нових, і попередніх матеріалів)»; 24,7 % серед обраного складала «Власні навчально-методичні розробки».

Вчителі пілотних шкіл майже втричі частіше (73,6 %), ніж вчителі спеціалізованих чи загальноосвітніх закладів, вказували, що використовують «Навчально-методичні матеріали, що були розроблені в межах реформи НУШ», причому вони майже не використовують «Підручники та посібники попередніх років видання» (Діаграма 13). Вчителі спеціалізованих закладів освіти активніше за інших використовують усі інші матеріали, крім розроблених у межах реформи НУШ. Це зумовлено тим, що у спеціалізованих школах часто працюють за окремими навчальними програмами, схваленими Міністерством освіти і науки України.

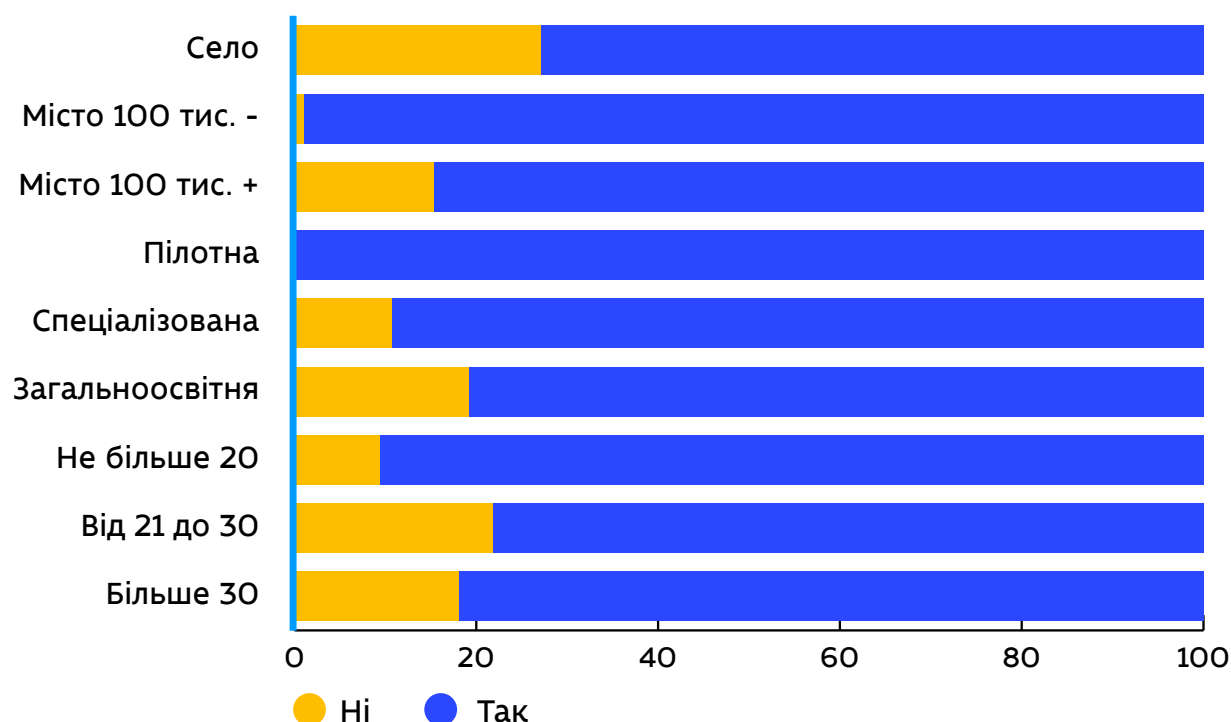
Діаграма 13. «Що з-поміж вказаного нижче Ви зазвичай використовуєте у своїй роботі?», %

На запитання «Чи інтегруєте Ви навчальний зміст і методи проведення занять з учнями в класі?» відповідь надали 147 (98,7 %) респондентів, з-поміж яких переважна більшість (82,7 %) вчителів відповіла «Так» і 17,3 % — «Ні». Причому відповіли «Так» у пілотних школах 100 % вчителів, у малих містах

— 99 %. Велика частка вчителів, які не інтегрують навчальний зміст і методи проведення занять з учнями в класі, працює у сільських школах (27,1 %), у школах великих міст (15,4 %), у загальноосвітніх школах (19,2 %) та у класах з високою наповнюваністю (понад 30 учнів) (Діаграма 14).

Діаграма 14. «Чи інтегруєте Ви навчальний зміст і методи проведення занять з учнями в класі?», %

Відповіли: 147 (98,7 %) респондентів

Вчителям, які відповіли «Так» на запитання «Чи інтегруєте Ви навчальний зміст і методи проведення занять з учнями в класі?», було запропоновано вказати, як саме вони це роблять. Відповідаючи на це запитання, вчителі вказували предмети, зміст яких вони намагаються інтегрувати, або методи, за допомогою яких, на їхню думку, досягається інтеграція. З-поміж предметів учителями пілотних шкіл найчастіше згадувався інтегрований курс «Я досліджую світ», який включає в себе інтеграцію декількох освітніх галузей, «Української мови (читання і мови)», «Мистецтва (образотворчого та музичного)». Вчителі інших закладів часто поєднують Природознавство та Читання, Читання та Малювання, Природознавство та Трудове навчання, Математику та Природознавство.

З-поміж форм, методів та видів організації освітнього процесу вчителі вказували таке:

Форми організації освітнього процесу:

- ▶ уроки/екскурсії по темі тижня, місяця;
- ▶ тематичні дні;
- ▶ тижневі кейси, проєкти, дослідження;
- ▶ уроки-дослідження на природі;

- ▶ залучення волонтерів, робота в центрах навчальної діяльності;
- ▶ пристендові уроки;
- ▶ бінарні уроки;
- ▶ кейс-уроки.

Методи проведення навчальних занять:

- ▶ навчання через діяльність;
- ▶ ігрові методи з розвитком критичного мислення;
- ▶ пошуково-діяльнісні методи;
- ▶ методики «Щоденні 5», «Щоденні 3»;
- ▶ стратегії розвитку критичного мислення;
- ▶ метод «мікрофон»;
- ▶ «мозковий штурм»;
- ▶ «ромашка Блума»;
- ▶ комплексне застосування знань;
- ▶ творчий підхід до діяльності;
- ▶ STEAM-технології;
- ▶ план уроку на день за певним напрямом;
- ▶ творчі образотворчі роботи на різноманітну тематику.

Форми проведення навчальних занять:

- ▶ ігрові форми;
- ▶ дослідження і практичні роботи;
- ▶ індивідуальні картки з завданнями;
- ▶ використання прислів'їв, приказок, віршів, пісень;
- ▶ робота в групах, в парах;
- ▶ інтерв'ю, діалог;
- ▶ вправи «асоціативний куш»;
- ▶ «нескінченне речення»;
- ▶ «сенкан»;
- ▶ «передбачене читання»;
- ▶ «навчаюся-вчуся»;
- ▶ «Я пасажир»;
- ▶ інтерактивні вправи;
- ▶ складання загадок, ребусів, головоломок, «хитрих задач», зіпсованих текстів.

Відповідаючи на запитання «Що, на Вашу думку, є найважливішим в інтеграції навчального змісту й методів навчання в початковій школі?», більшість учителів погодилися практично з усіма запропонованими твердженнями як з важливими або скоріше важливими (Таблиця 1 Додатку А та Діаграма 15). Найбільший відсоток ствердних відповідей «Так» (81,8 %) з-поміж

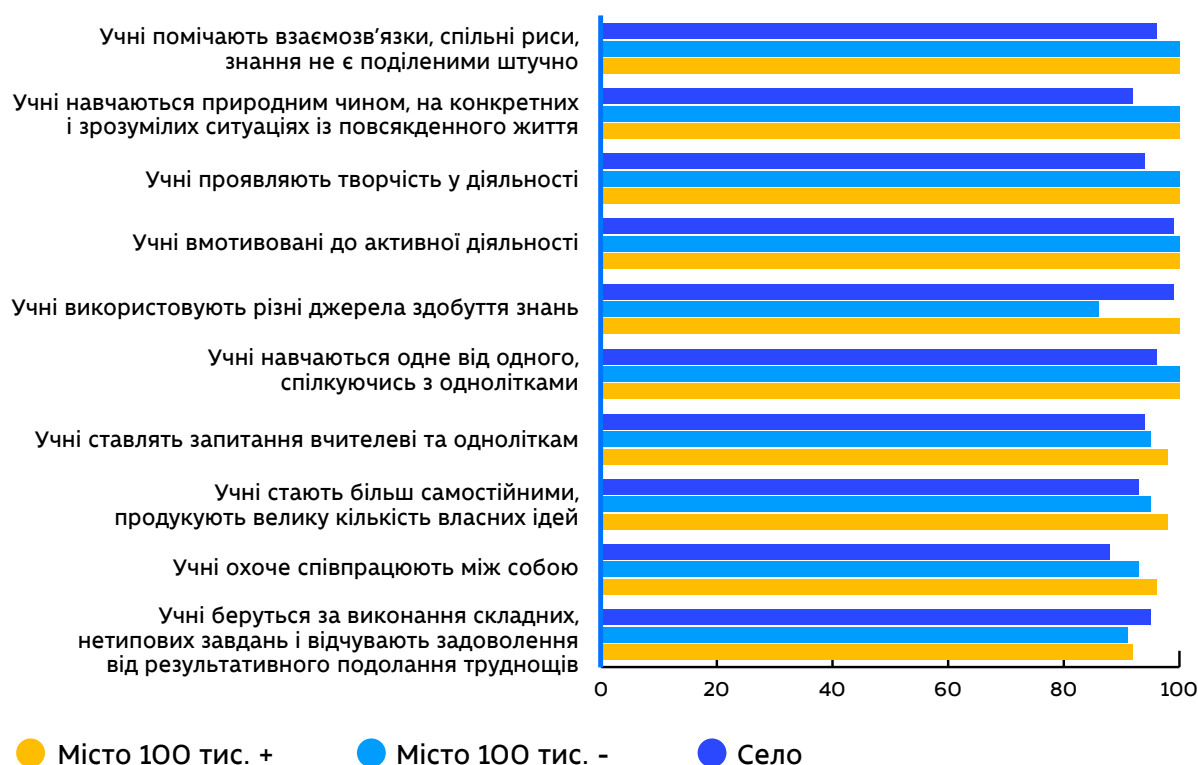
наданих отримало твердження, що найважливішою рисою в інтегруванні є те, що «Учні ставлять запитання вчителів та одноліткам». Найменший відсоток відповідей «Так» (42,5 %) отримало твердження, що найважливішим є те, що «Учні беруться за виконання складних, нетипових завдань і відчувають задоволення від результативного подолання труднощів». Але найважливішими рисами інтегрування, на думку вчителів, є те, що «Учні вмотивовані до активної діяльності», «Учні помічають взаємозв'язки, спільні риси, знання не є поділеними штучно», «Учні навчаються одне від одного, спілкуючись з однолітками». Ці твердження отримали найменше оцінок «Ні» та «Скоріше ні» і найбільше сумарно оцінок «Так» та «Скоріше так».

Діаграма 15. «Що, на Вашу думку, є найважливішим в інтеграції?», %

У Таблицях 1а та 1б (Додаток А) наведено інформацію про розподіл відповідей на запитання про найважливіші риси інтегрування за типом населеного пункту та типом закладу освіти, де працюють вчителі початкових класів.

Діаграма 16. «Що, на Вашу думку, є найважливішим в інтеграції?» (Так або скоріше так), % (розподіл за місцем розташування закладу)

Вчителі малих та великих міст більш одностайні щодо оцінки найважливіших рис інтегрування. Їхні оцінки «Так або скоріше так» практично збігаються по усіх твердженнях, крім одного — «Учні використовують різні джерела здобуття знань» (Діаграма 16). З цим твердженням як із важливим погоджуються 99,8 % вчителів великих міст і лише 86,2 % вчителів із малих міст. Вчителі сільських шкіл менш оптимістичні щодо оцінки важливості більшості рис інтегрування. Відсоток тих, хто відповів «Так або скоріше так», по всіх твердженнях нижчий, ніж у колег з інших типів населених пунктів, крім одного — «Учні беруться за виконання складних, нетипових завдань і відчувають задоволення від результативного подолання труднощів». Водночас вчителі різних населених пунктів одностайно зазначили, що найважливішою рисою інтегрування є те, що «Учні вмотивовані до активної діяльності» (від 99 до 100 %).

Вчителі пілотних та спеціалізованих шкіл також мають більш одностайну думку щодо оцінки найважливіших рис інтегрування, ніж їхні колеги з інших загальноосвітніх закладів (Діаграма 17). Але з твердженням «Учні беруться за виконання складних, нетипових завдань і відчувають задоволення від результативного подолання труднощів» як з важливим вчителі спеціалізованих закладів погоджуються рідше (88,5 %), ніж вчителі пілотних шкіл (100 %). Вчителі загальноосвітніх закладів одностайно (100 %) вважають найважливішою лише одну рису інтеграції — «Учні вмотивовані до активної діяльності».

Діаграма 17. «Що, на Вашу думку, є найважливішим в інтеграції?» (Так або скоріше так), %
(розподіл за типом закладу)

3. Застосування різних видів діяльності на уроках української мови/читання та математики

Вчителям було запропоновано блок запитань, що стосуються видів роботи учнів на заняттях з математики та української мови/читання, а також способів організації роботи учнів на заняттях.

З-поміж тих вчителів, які надали відповіді на запитання про роботу на заняттях з української мови/читання (Таблиця 2 Додатку А), найбільша частка (92,9 %) вказала, що на кожному уроці учні «Управляються в умінні висловлювати свої думки» (Діаграма 18). 74,9 % вчителів вказали, що на кожному уроці учні «Читають і опрацьовують літературні тексти», а більше половини (54,8 %) вказали, що учні на кожному уроці «Управляються в умінні переказувати текст». Ці три види діяльності учні здійснюють на уроках також найчастіше, якщо врахувати відповіді тих вчителів, які вказали, що це відбувається 3-4 рази на тиждень. Кожен четвертий вчитель (41,6 %) вказав, що 3-4 рази на тиждень учні «Управляються в умінні усно складати оповідання за малюнками». Близько половини вчителів зазначають, що їхні учні 1-2 рази на тиждень «Читають і опрацьовують інформаційні тексти (науково-популярні, рекламні тощо)» (50,9 %), «Редагують короткі письмові висловлення» (47,7 %), «Управляються в умінні усно складати оповідання за малюнками» (42,9 %). Більше половини (59 %) вчителів зазначили, що їхні учні лише інколи «Редагують довгі письмові висловлення», хоча були й такі (6,6 %), що вказали на цей вид діяльності на кожному уроці.

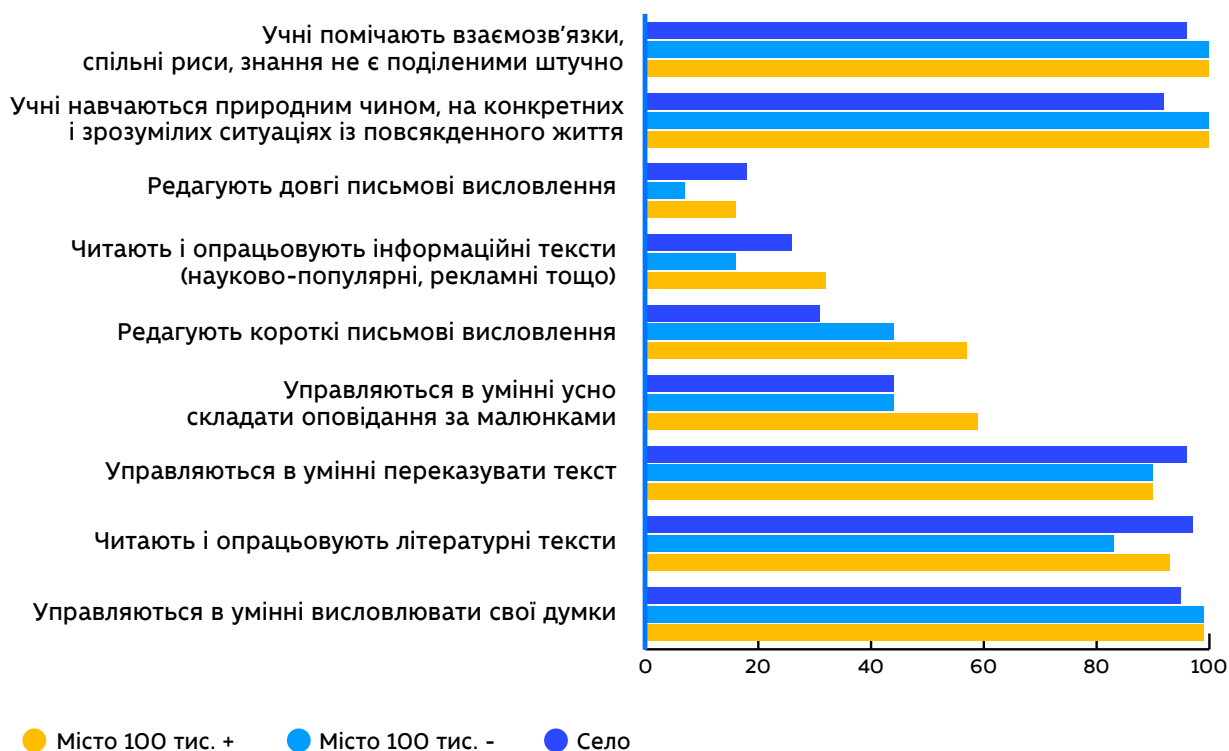
Діаграма 18. «Як часто на заняттях з української мови/читання учні...», %

Щоб порівняти, як часто, за оцінкою вчителів, застосовуються певні види діяльності на уроках з української мови/читання залежно від типу

населеного пункту, типу закладу освіти чи наповнюваності класів, категорії «На кожному уроці» та «3-4 рази на тиждень» було об'єднано в одну — «Часто», а категорії «1-2 рази на тиждень» та «Інколи» — в «Рідко» (Таблиці 2а-2в Додатку А). Далі на діаграмах побудовано залежності для категорії «Часто».

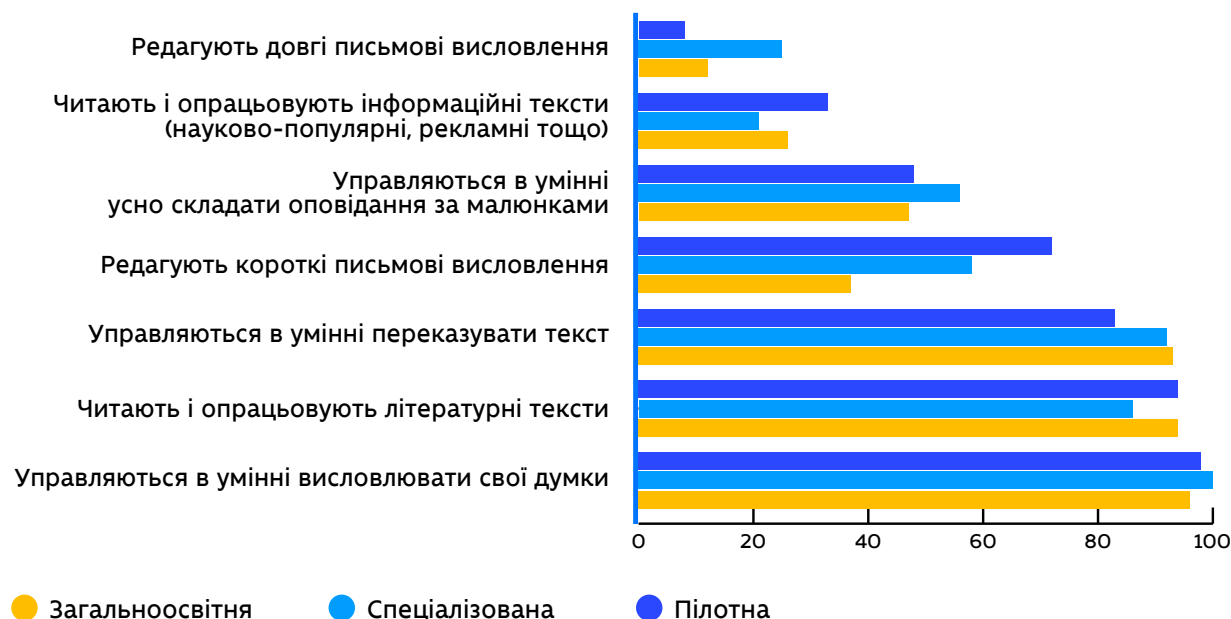
Діаграма 19. «Як часто на заняттях з української мови/читання учні...», % (розподіл за місцем розташування закладу)

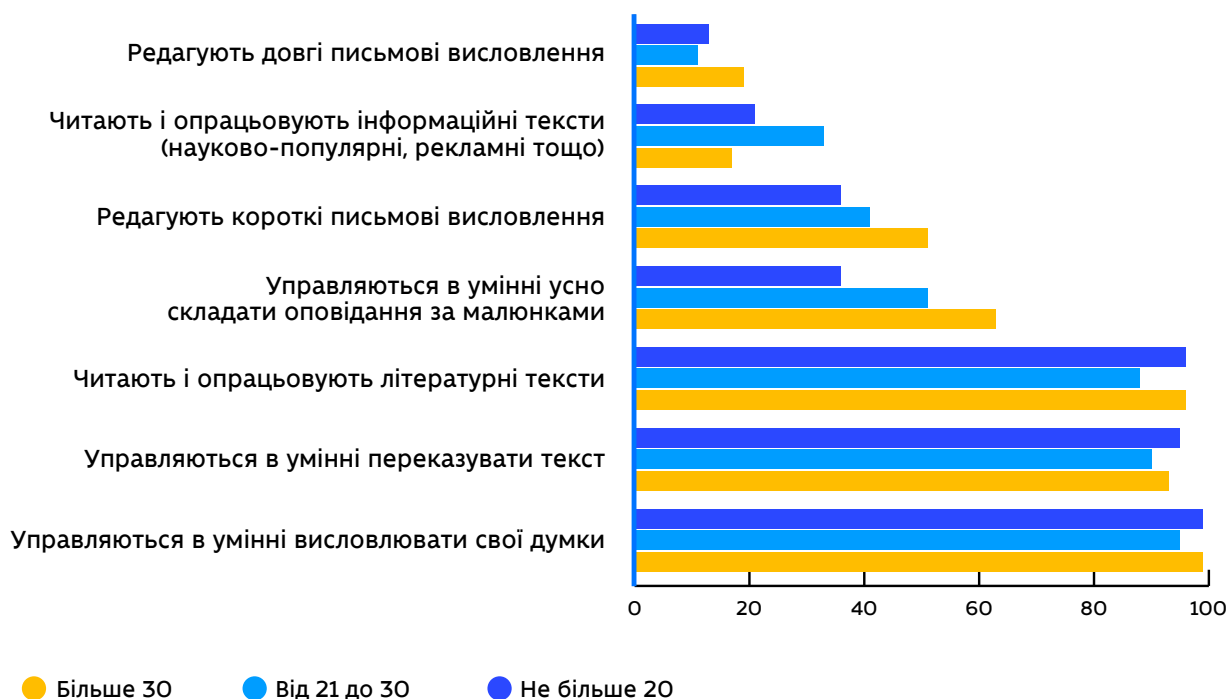
Суттєвої різниці між частотою видів роботи учнів на уроках української мови/читання залежно від типу населеного пункту не спостерігається (Діаграма 19). Лише більша частка вчителів великих міст зазначає, що їхні учні частіше «Управляються в умінні усно складати оповідання за малюнками» (59 %) та «Редагують короткі письмові висловлення» (56,5 %). Остання частка майже удвічі більша за відповідну частку серед учителів у селах.

За твердженням вчителів, учні пілотних шкіл частіше «Редагують короткі письмові висловлення» (причому майже удвічі, як порівняти із загальноосвітніми закладами), а учні спеціалізованих закладів частіше «Редагують довгі письмові висловлення» (Діаграма 20). Основні три види діяльності на уроках зустрічаються однаково часто у різних школах, лише менша частка вчителів пілотних шкіл (83,3 %) вказує, що їхні учні часто «Управляються в умінні переказувати текст» (у загальноосвітніх школах ця частка 93 %).

Діаграма 20. «Як часто на заняттях з української мови/читання учні...», % (розподіл за типом закладу)

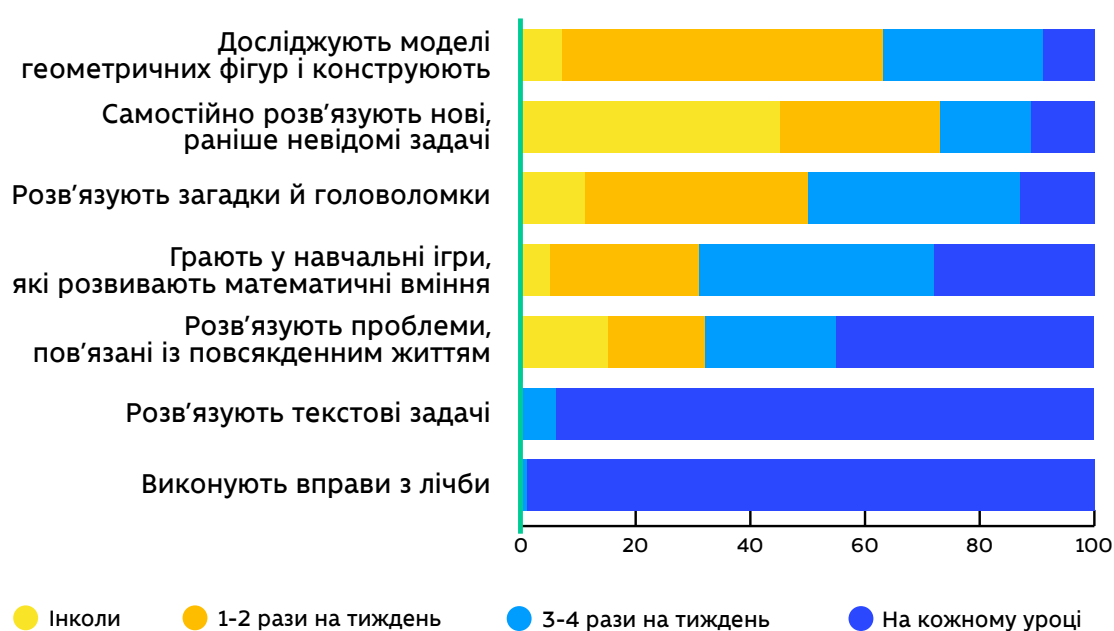
Діаграма 21. «Як часто на заняттях з української мови/читання учні...», % (розподіл за наповненістю класу)

Частота різних видів діяльності, за відповідями вчителів, також мало залежить від розміру класу (Діаграма 21). Трохи більша частка вчителів, що працюють у великих класах, де більш ніж 30 учнів, вказала, що їхні учні часто «Управляються в умінні усно складати оповідання за малюнками» та «Редагують короткі письмові висловлення». У класах від 21 до 30 учнів трохи частіше «Читають і опрацьовують інформаційні тексти (науково-популярні, рекламні тощо)».

З-поміж тих вчителів, які надали відповіді на запитання про роботу на заняттях з математики (Таблиця 3 Додатку А), найбільша частка (99,1 %) вказала, що на кожному уроці учні «Виконують вправи з лічби» (Діаграма 22). 94,1 % вчителів вказали, що на кожному уроці учні «Розв'язують текстові задачі», і майже половина (44,5 %) вчителів вказала, що учні на кожному уроці «Розв'язують проблеми, пов'язані із повсякденним життям». 40,8 % вчителів вказали, що 3-4 рази на тиждень учні «Грають у навчальні ігри, які розвивають математичні вміння». 55,7 % стверджують, що 1-2 рази на тиждень їхні учні «Досліджують моделі геометричних фігур і конструюють». Велика частка вчителів (44,9 %) вказала, що лише інколи їхні учні «Самостійно розв'язують нові, раніше невідомі задачі», водночас 11,2 % вчителів відмічають цей вид роботи на кожному уроці.

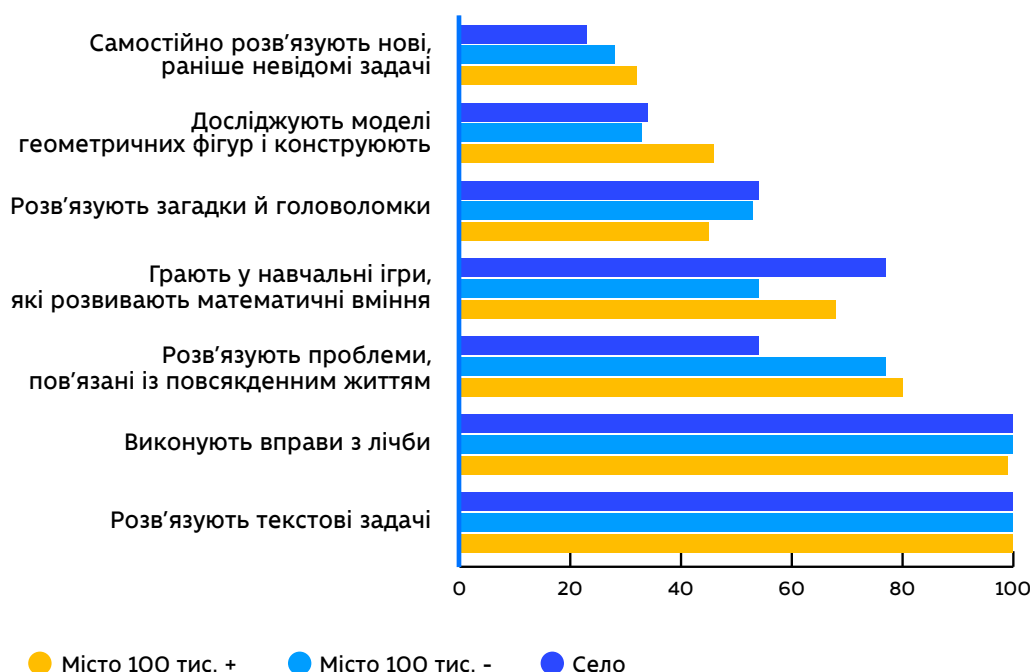
Діаграма 22. «Як часто на заняттях з математики учні...», %

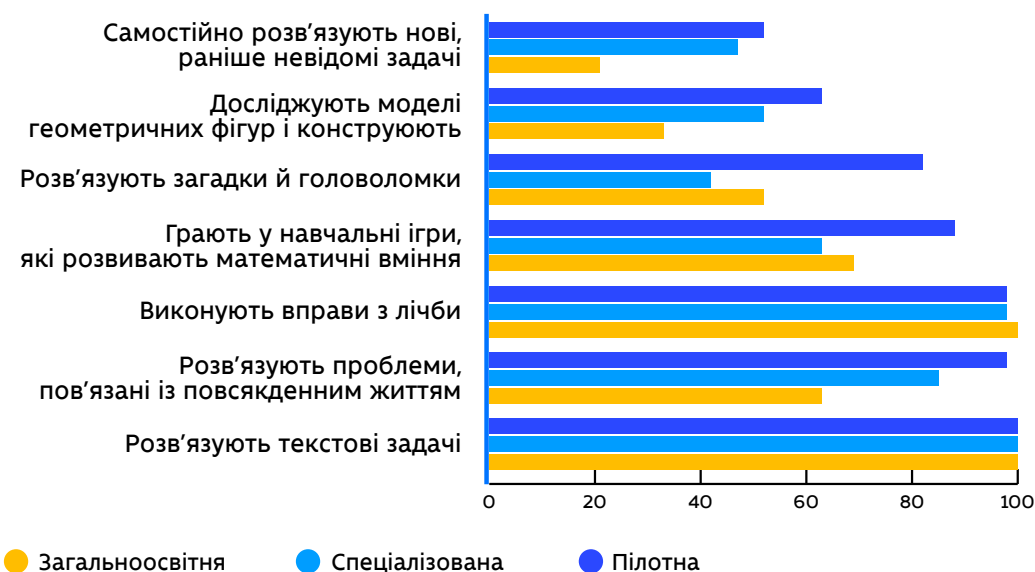
Щоб порівняти види діяльності учнів на уроках з математики залежно від типу населеного пункту, типу закладу освіти чи наповнюваності класів, категорії «На кожному уроці» та «3-4 рази на тиждень» було об'єднано в одну — «Часто», а категорії «1-2 рази на тиждень» та «Інколи» — у «Рідко» (Таблиці 3а-3в Додатку А). Далі на діаграмах побудовано залежності для категорії «Часто».

Частота видів роботи, якими, за твердженнями вчителів, займаються учні на уроках математики, суттєво не залежить від типу населеного пункту (Діаграма 23). Менша частка сільських вчителів (53,9 %), ніж вчителів малих і великих міст (орієнтовно 80 %), вказала, що їхні учні «Розв'язують проблеми, пов'язані із повсякденним життям» на кожному уроці або принаймні 3-4 рази на тиждень. 45,9 % вчителів великих міст зазначають, що учні часто «Досліджують моделі геометричних фігур і конструюють», що на 10 % більше, ніж у інших населених пунктах. У малих містах менша частка вчителів вказує, що їхні учні часто «Грають у навчальні ігри, які розвивають математичні вміння»: 53,8 % порівняно з 67,8 % у великих містах та 76,9 % у селах.

Діаграма 23. «Як часто на заняттях з математики учні...», % (розподіл за місцем розташування закладу)

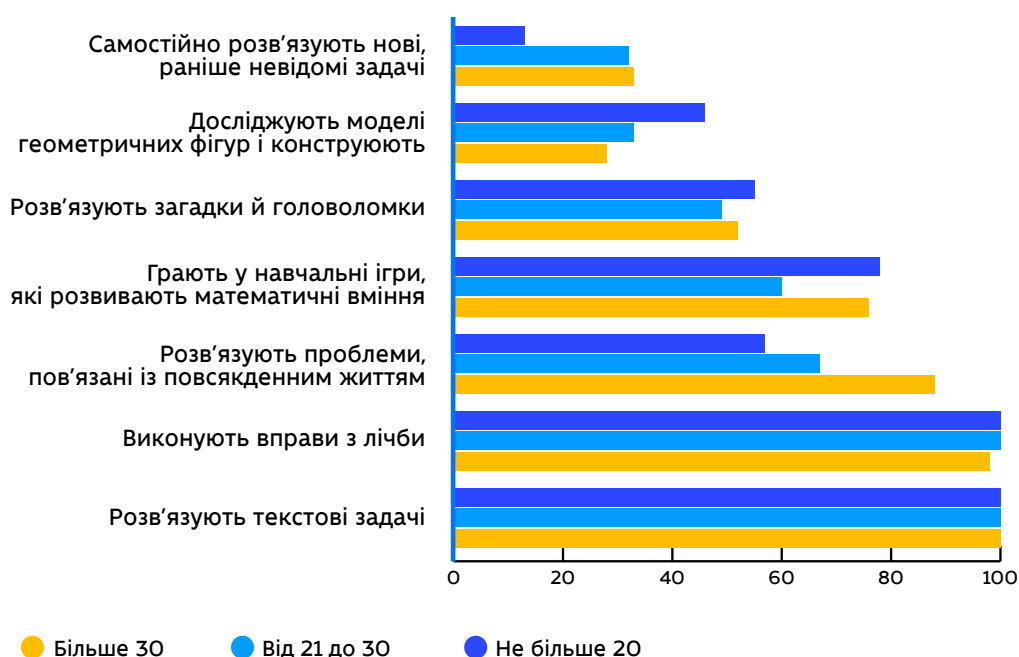

Діаграма 24. «Як часто на заняттях з математики учні...», % (розподіл за типом закладу)

Частота використання усіх видів роботи на уроках з математики у пілотних школах вища (Діаграма 24). Суттєво більша частка вчителів пілотних шкіл (82,4 %) вказує, що їхні учні часто «Розв'язують загадки й головоломки» (ця частка для спеціалізованих шкіл 41,9 %, а для загальноосвітніх — 51,8 %). У загальноосвітніх школах суттєво нижча частка (21,3 %) вчителів вказувала, що їхні учні часто «Самостійно розв'язують нові, раніше невідомі задачі», тимчасом як у інших закладах — близько половини таких вчителів.

Діаграма 25. «Як часто на заняттях з математики учні...», % (розподіл за наповненістю класу)

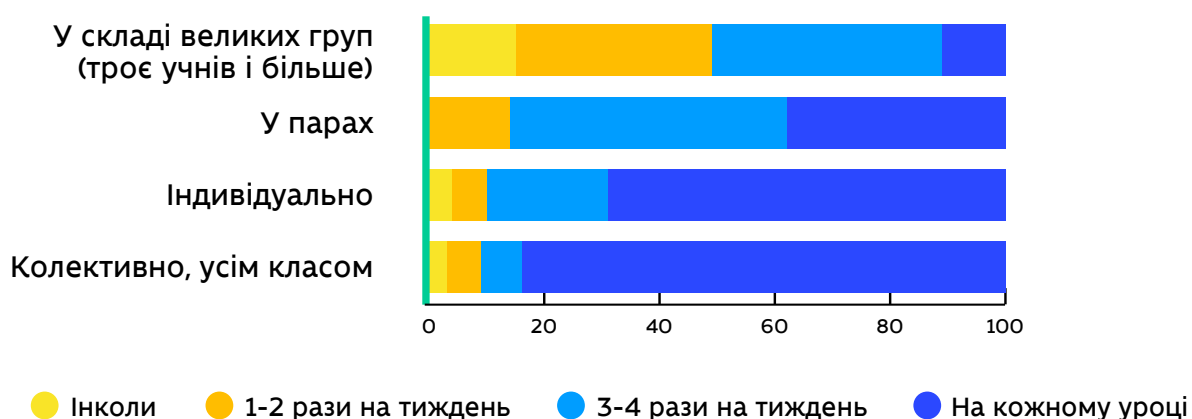

Незначні відмінності спостерігаються у відповідях вчителів про види роботи на уроках математики залежно від наповнюваності класу (Діаграма 25). У класах з високою наповнюваністю (понад 30 учнів) більша частка вчителів (87,9 %) вказує, що учні часто «Розв'язують проблеми, пов'язані із повсякденним життям». У інших класах ця частка суттєво менша (67 % у класах з середньою наповнюваністю та 56,7 % у класах з невисокою наповнюваністю). У класах з невисокою наповнюваністю (не більш як 20 учнів) усього 12,6 % вчителів вказали, що учні часто «Самостійно розв'язують нові, раніше невідомі задачі», тимчасом як у класах з високою наповнюваністю ця частка у межах 30 %. У малих класах частіше «Досліджують моделі геометричних фігур і конструюють». Два види роботи на уроках математики («Виконують вправи з лічби» та «Розв'язують текстові задачі») одностайно найчастіше зазначали вчителі усіх досліджених категорій.

4. Форми організації роботи учнів початкової школи

Відповіді вчителів на запитання «Як часто Ви організовуєте на заняттях роботу учнів у способи, вказані нижче?» наведено у Таблиці 4 Додатку А. 3-поміж тих, хто надав відповіді, 84,2 % вказали, що на кожному занятті організовують роботу учнів «Колективно, усім класом». Це найпопулярніший спосіб організації роботи учнів початкових класів. Організують роботу «Індивідуально» на кожному уроці 68,7 % вчителів, 3-4 рази на тиждень — 21,1 % (Діаграма 26). Жоден вчитель не вказав, що він рідко (інколи) організовує роботу учнів «У парах». 48 % вчителів організовують роботу «У парах» 3-4 рази на тиждень, а 38,2 % — на кожному уроці. Робота «У складі великих груп (троє учнів і більше)» не так часто організовується вчителями: 39,9 % організовують її 3-4 рази на тиждень; 34,3 % — 1-2 рази на тиждень; 14,5 % — інколи й усього 11,3 % — на кожному занятті.

Діаграма 26. «Як часто Ви організовуєте на заняттях роботу учнів...», %

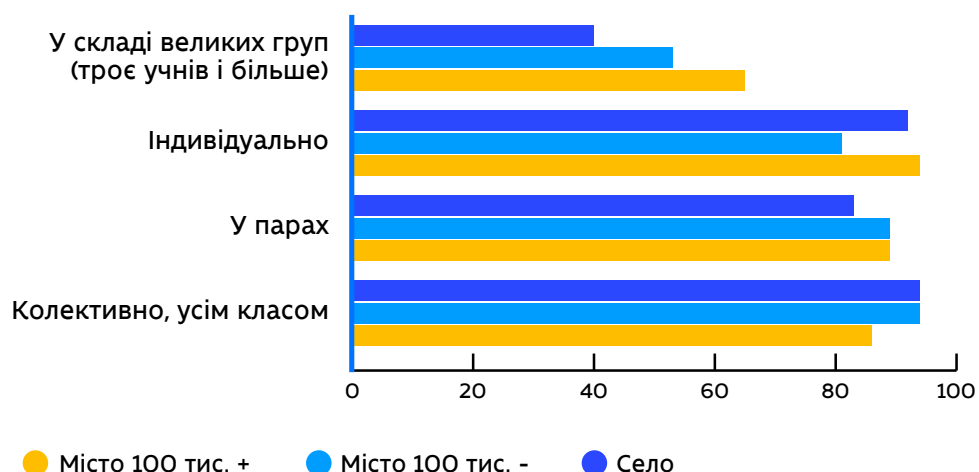
Щоб порівняти способи організації роботи учнів залежно від типу населеного пункту, типу закладу освіти чи наповнюваності класів, категорії «На кожному уроці» та «3-4 рази на тиждень» було об'єднано в одну — «Часто», а категорії «1-2 рази на тиждень» та «Інколи» — у «Рідко» (Таблиці 4а-4в Додатку А). Далі на діаграмах побудовано залежності для категорії «Часто».

У селах рідше вчителі організовують роботу «У складі великих груп (троє учнів і більше)» та «У парах» (Діаграма 27). У малих містах на 10 % менше, ніж у інших населених пунктах, вчителів вказали, що часто організовують роботу «Індивідуально».

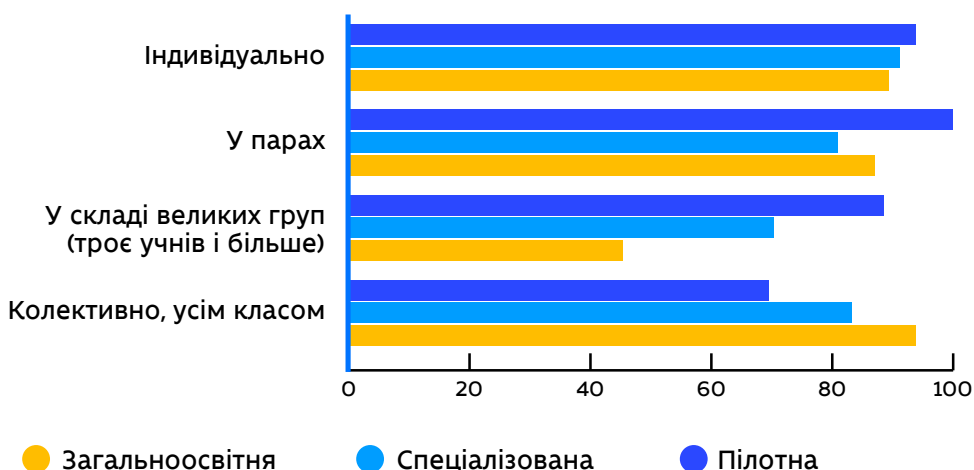
У пілотних школах 100 % вчителів вказали, що організовують роботу учнів «У парах» часто (на кожному уроці або 3-4 рази на тиждень). У загальноосвітніх закладах 45,4 % вчителів організовують часто роботу «У складі великих груп (троє учнів і більше)», тимчасом як у пілотних школах таких вчителів удвічі більше (88,6 %). У пілотних школах менше вчителів зазначають, що організовують роботу «Колективно, усім класом» (Діаграма 28). Вчителі пілотних шкіл практично не обирали категорію «Інколи» по усіх

видах роботи (Таблиця 5 Додатку А). Водночас учителі пілотних шкіл майже удвічі частіше вказували, що організовують роботу «У парах» на кожному уроці (78 % вчителів пілотних проти 29,2 % і 39,3 % вчителів спеціалізованих і загальноосвітніх відповідно). «У складі великих груп (троє учнів і більше)» на кожному уроці організовують роботу 47,5 % вчителів пілотних шкіл, тимчасом як у інших школах таких вчителів усього 8 % і 11,1 %. Вчителі непілотних шкіл таке практикують переважно 1-2 або 3-4 рази на тиждень.

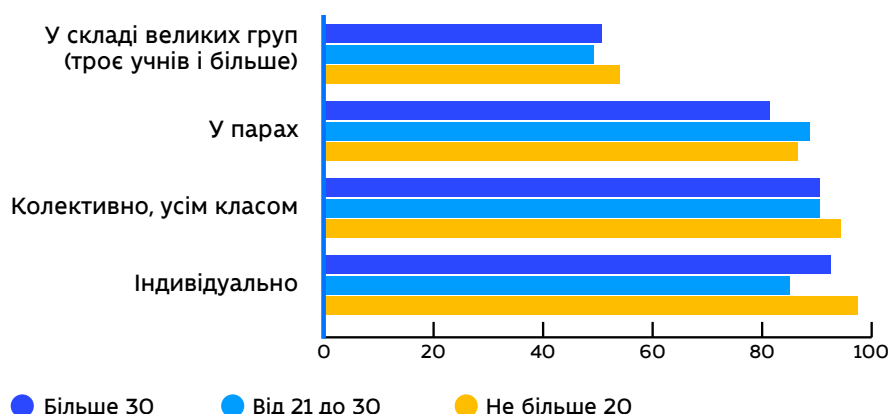
Діаграма 27. «Як часто Ви організовуєте на заняттях роботу учнів...», % (розподіл за місцем розташування закладу)

Діаграма 28. «Як часто Ви організовуєте на заняттях роботу учнів...», % (розподіл за типом закладу)

Діаграма 29. «Як часто Ви організовуєте на заняттях роботу учнів...», % (розподіл за наповненістю класу)

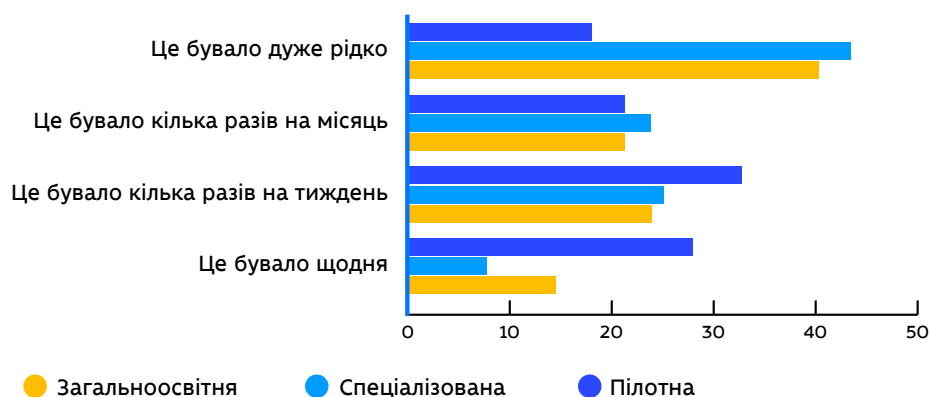

Частота використання різних способів організації роботи учнів на занятті, за твердженнями вчителів, не залежить від розміру класу. Найбільша частка (97,4 %) вчителів у класах з високою наповнюваністю часто організовує роботу учнів «Індивідуально» (Діаграма 29).

Співставлення відповідей учасників анкетування щодо форм організації роботи учнів початкової школи та результатів спостереження

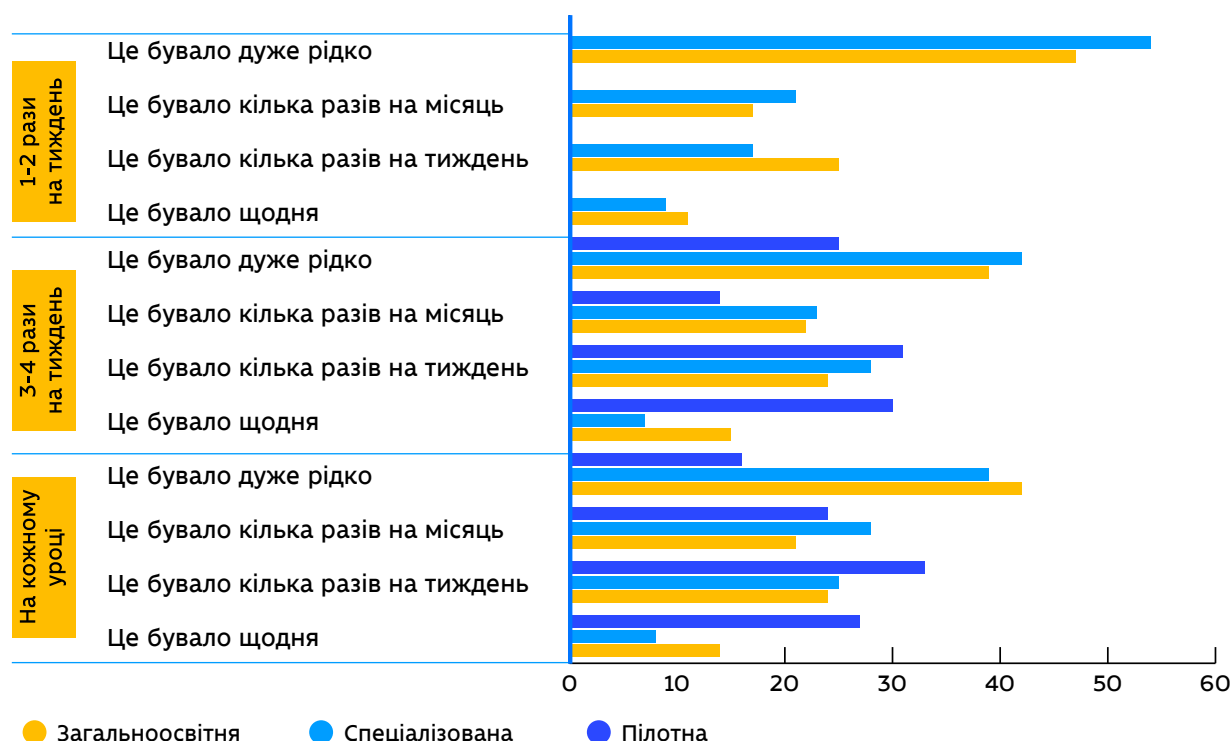
Зважаючи на те, що вчителі пілотних шкіл набагато частіше за інших вказували, що вони використовують роботу «У парах» або «У складі великих груп (троє учнів і більше)» на кожному уроці, дослідимо відповіді учнів та результати спостережень за уроками. Відповідаючи на запитання «Наскільки часто в другому класі ми працювали з однокласниками в групах або в парах?», учні пілотних шкіл також суттєво частіше за учнів інших шкіл вказували, що вони працювали з однокласниками в групах або в парах щодня (27,9 % проти 7,7 % у спеціалізованих та 14,5 % у загальноосвітніх) або кілька разів на тиждень (32,7 % проти 25,1 % у спеціалізованих та 23,9 % у загальноосвітніх) (Таблиця 6 Додатку А та Діаграма 30). Навпаки, лише 18 % учнів пілотних шкіл вказали, що це бувало дуже рідко, тимчасом як у інших школах таких відповідей — понад 40 %.

Діаграма 30. «Наскільки часто в другому класі ви працювали з однокласниками в групах або в парах», % (розподіл за типом закладу)

У Таблиці 7 Додатку А представлено відповіді тих учнів, чиї вчителі вказали, як часто вони організовують роботу в парах. Жоден учитель не обрав категорію «Інколи» і жоден вчитель пілотної школи не обрав «1-2 рази на тиждень» (тому далі на діаграмі ці дані відсутні). Найвищі відсотки учнів, які вказали, що щодня працювали в групах або в парах, спостерігалися для тих вчителів пілотних шкіл, які вказали, що організовують роботу в парах 3-4 рази на тиждень (29,9 % учнів) або на кожному уроці (27,4 % учнів). Також у пілотних школах вищі відсотки тих учнів, які вказали, що це було кілька разів на тиждень. Це також учні тих вчителів, які зазначили, що організовують роботу в парах на кожному уроці або 3-4 рази на тиждень (Діаграма 31). Водночас є 16,1 % учнів пілотних шкіл, які вказали, що працювали в групах або парах дуже рідко, хоча їхній учитель зазначає, що організовує роботу в парах на кожному уроці.

Діаграма 31. «Ми працювали з однокласниками в групах або в парах...», % (для відповідей вчителів про організацію роботи в парах) % (розподіл за типом закладу)

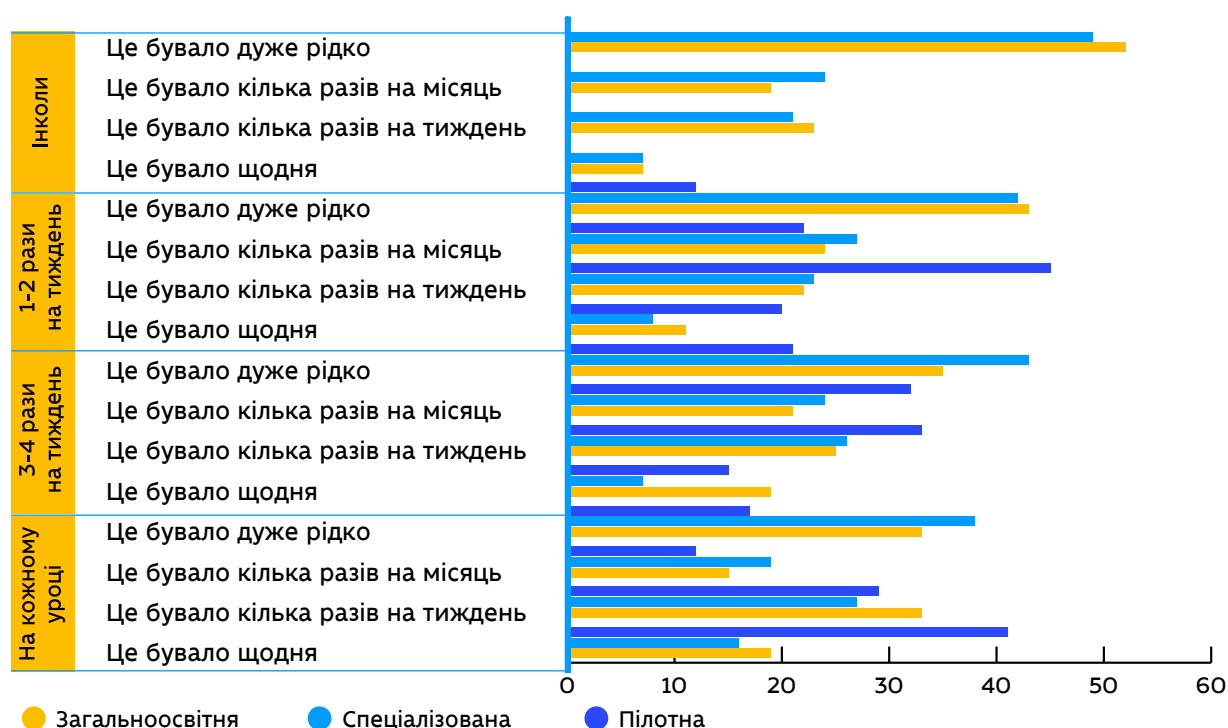

По вертикалі — періодичність, з якою, за словами вчителів, вони організовують роботу учнів у парах, по горизонталі — розподіл відповідей учнів цих вчителів у межах цієї ж періодичності на запитання «Наскільки часто в другому класі ми працювали з однокласниками в групах або в парах?»

Учні спеціалізованих та загальноосвітніх закладів освіти схильні були відповідати, що робота у групах або у парах відбувалась дуже рідко, незалежно від того, що стверджували їхні вчителі. Наприклад, 39,2 % учнів спеціалізованих шкіл та 41,8 % учнів загальноосвітніх зазначили, що дуже рідко працювали в групах або в парах, тимчасом як вчителі відповіли, що організовують таку роботу на кожному уроці. Зважаючи на те, що і вчителі, і учні можуть помилятися у своїх оцінках, прослідковується чітка тенденція, що в пілотних школах організація роботи учнів у групах або в парах відбувається частіше.

Аналогічно, у Таблиці 8 Додатку А представлено відповіді тих учнів, чиї вчителі вказали, як часто вони організовують роботу у складі великих груп (троє учнів і більше). Найвищий відсоток учнів, які вказали, що щодня працювали в групах або в парах, спостерігався для тих вчителів пілотних шкіл, які вказали, що організовують роботу у складі великих груп на кожному уроці (41,4 % учнів) (Діаграма 32). Відповіді учнів пілотних шкіл краще узгоджуються з твердженнями вчителів, ніж у інших закладах (наприклад, 45,2 % учнів, чиї вчителі вказали, що організовують роботу у складі великих груп 1-2 рази на тиждень, також відповіли, що це було кілька разів на тиждень). Кожному третьому учневі непілотних шкіл здається, що вони працювали в групах або в парах дуже рідко, тимчасом як їхні учителі вказують, що організовують роботу у складі великих груп на кожному уроці.

Діаграма 32. «Ми працювали з однокласниками в групах або в парах...», % (для відповідей вчителів про організацію роботи у складі великих груп) % (розподіл за типом закладу)

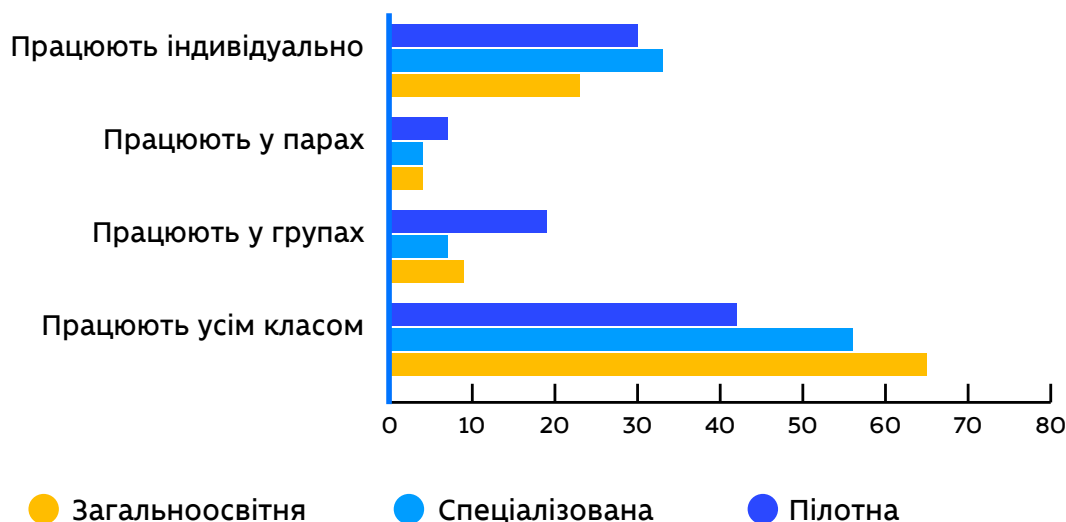
По вертикалі — періодичність, з якою, за словами вчителів, вони організовують роботу учнів у складі великих груп, по горизонталі — розподіл відповідей учнів цих вчителів у межах цієї ж періодичності на запитання «Наскільки часто в другому класі ми працювали з однокласниками в групах або в парах?»

Дані спостереження за перебігом 546 уроків з різних предметів також свідчать, що учні пілотних шкіл у середньому удвічі більше часу на уроці працюють у парах або у групах, ніж учні спеціалізованих чи загальноосвітніх шкіл, натомість менше працюють усім класом (Таблиця 9 Додатку А та Діаграма 33).

У Таблиці 10 Додатку А відображено результати спостереження за уроками залежно від тверджень вчителів, як часто вони організовують роботу учнів різними способами. Найбільшу частину уроку у всіх школах (у середньому близько 50 % часу) учні працювали усім класом: і це мало залежить від того, як часто, за твердженням учителів, вони це практикують. Лише у пілотних

школах більше часу на колективну роботу (47 %) витратили вчителі, які зазначили в анкеті, що роблять це на кожному уроці, однак це майже на 20 % менше, ніж вчителі загальноосвітніх шкіл.

Діаграма 33. Розподіл часу на індивідуальну, групову, парну роботу та роботу всім класом, %

Згідно з результатами спостереження, вчителі пілотних шкіл, які зазначали, що організовують роботу учнів у складі великих груп на кожному уроці, у середньому меншу частину уроку (17 % часу) присвятили роботі у групах, ніж ті, хто практикує таке 1-2 рази на тиждень (30 %). У інших закладах — навпаки, чим частіше вчитель організовує роботу в групах, тим більший відсоток часу ця робота займає на уроці, але цей відсоток у середньому менший, ніж для пілотних шкіл. На уроках, де велося спостереження, роботі у парах вчителі пілотних шкіл присвятили трохи більше часу, ніж інші, але ця частка коливається від 4 % часу у загальноосвітніх до 9 % часу у пілотних школах. Під час спостереження вчителі як пілотних, так і непілотних закладів приблизно однаковий відсоток часу приділили індивідуальній роботі.

5. Ставлення вчителів до тверджень, що характеризують процес навчання в початковій школі

У анкеті вчителям було запропоновано 32 твердження, які характеризують процес навчання в початковій школі, на кожне з яких педагоги повинні були відповісти згодою чи незгодою, обравши відповідний варіант відповіді: «Так», «Скоріше так», «Скоріше ні» або «Ні». У Таблиці 11 Додатку А наведено інформацію про відповіді усіх опитаних вчителів. На Діаграмі 34 зображено розподіл тих, хто оцінив твердження, у порядку зменшення частки відповідей «Так». Більше половини вчителів однозначно погоджуються з такими твердженнями (збережено початкову нумерацію):

5. Участь учнів у дискусії на уроці — це важливий елемент мовної освіти в початкових класах — 76,7 %.

31. Учні можуть багато навчитись одне від одного за умови, що вони часто діляться своїми ідеями — 74,6 %.

20. Учні можуть взаємно перевіряти орфографію написаних ними текстів, використовуючи словник — 71 %.

22. Графіки та схеми, запропоновані вчителем, допомагають учням краще розуміти математику — 70,3 %.

2. Потрібно прагнути до того, щоб якомога більше учнів знаходили власні способи обчислень — 66,9 %.

29. Учні повинні презентувати на уроці фрагменти вибраних ними книг для заохочення однокласників до читання — 61,7 %.

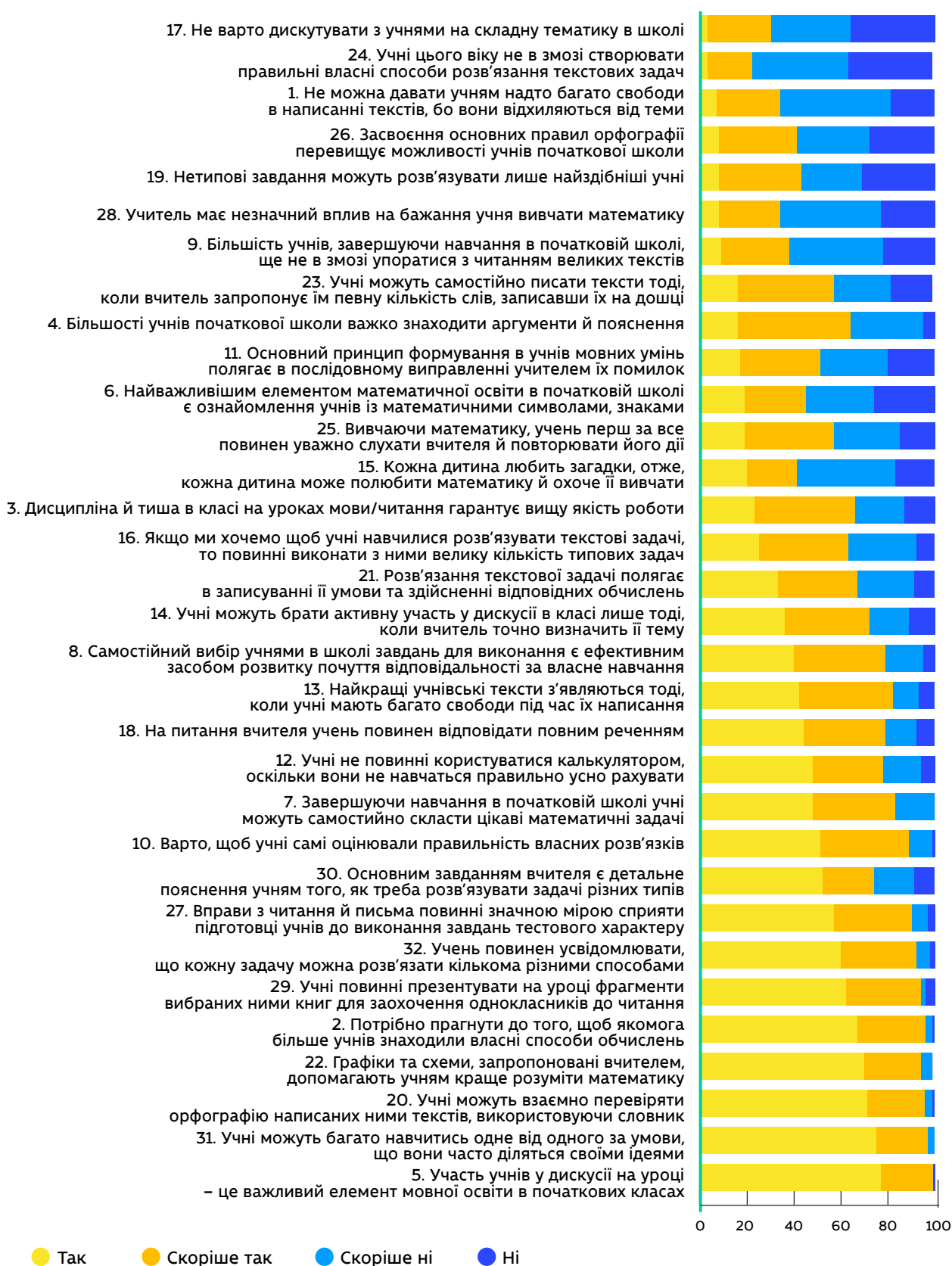
32. Учень повинен усвідомлювати, що кожну задачу можна розв'язати кількома різними способами — 60,4 %.

27. Вправи з читання й письма повинні значною мірою сприяти підготовці учнів до виконання завдань тестового характеру — 57,2 %.

30. Основним завданням вчителя є детальне пояснення учням того, як треба розв'язувати задачі різних типів — 52 %.

10. Варто, щоб учні самі оцінювали правильність власних розв'язків — 51 %.

Діаграма 34. Чи погоджуєтеся Ви з твердженнями, які характеризують процес навчання в початковій школі, % (розподіл відповідей всіх вчителів)

Профілі відповідей вчителів пілотних та загальноосвітніх закладів наведено на Діаграмі 35. Вчителі пілотних шкіл були більш категоричними, висловлюючи свою згоду з твердженнями. Багато тверджень отримали малий відсоток ствердних відповідей, а чотири твердження не отримали жодного «Так»:

1. Не можна давати учням надто багато свободи в написанні текстів, бо вони відхиляються від теми.

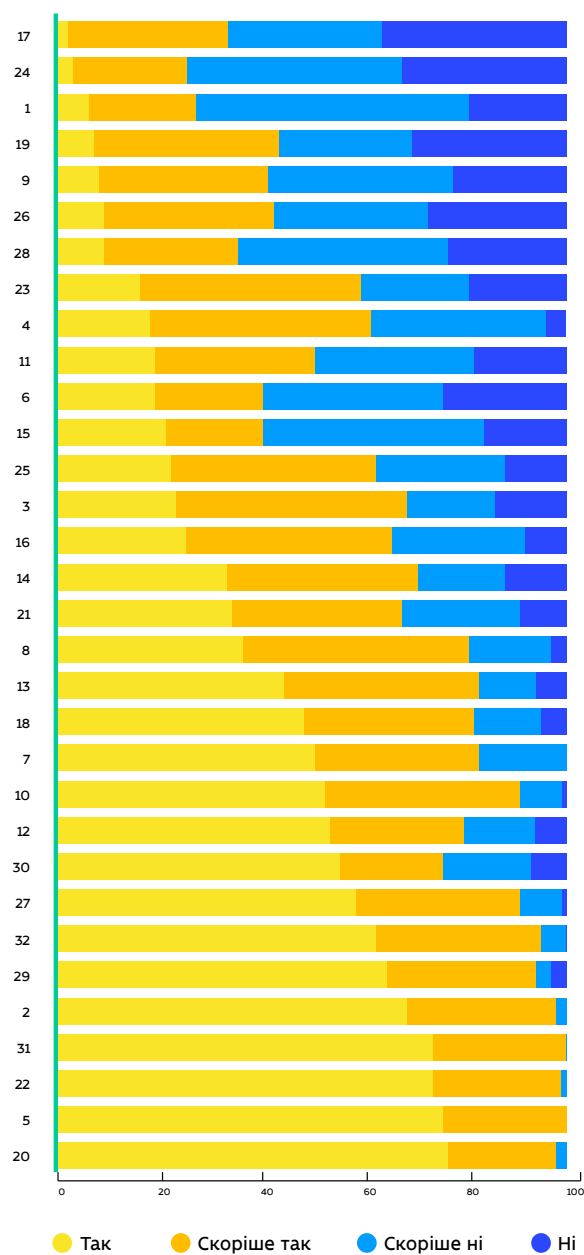
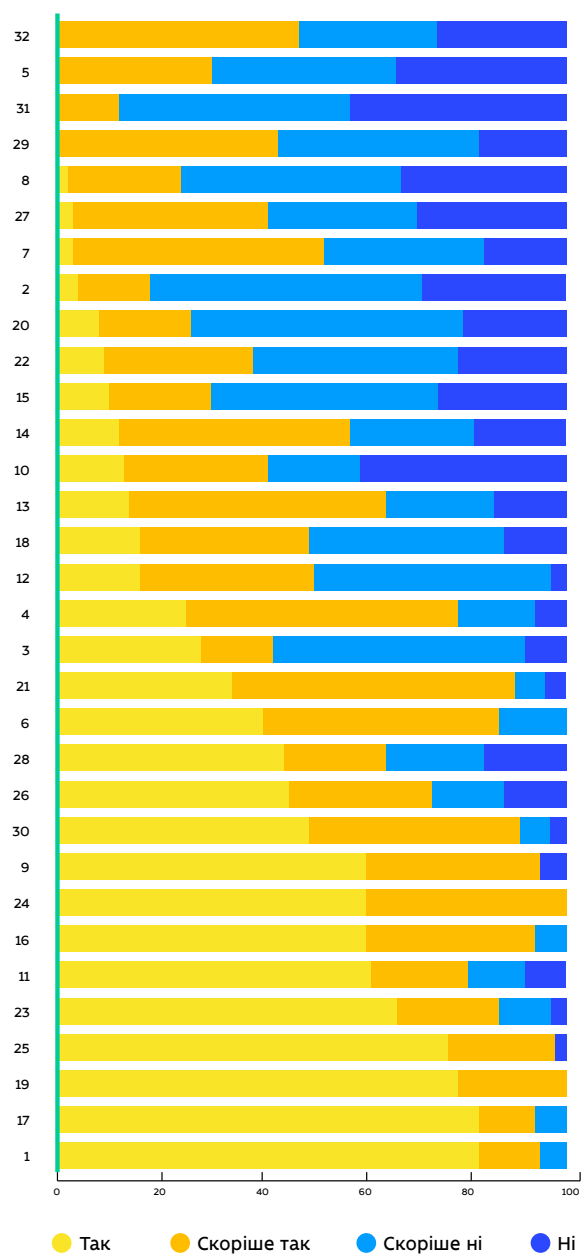
17. Не варто дискутувати з учнями на складну тематику в школі.

19. Нетипові завдання можуть розв'язувати лише найздібніші учні.

25. Вивчаючи математику, учень перш за все повинен уважно слухати вчителя й повторювати його дії.

У загальноосвітніх закладах вчителі більш охоче відповідали «Так» на усі твердження. Перелік тверджень у верхній частині Діаграми 35, які отримали понад 50 % оцінок «Так», практично збігається, крім одного — «8. Самостійний вибір учнями в школі завдань для виконання є ефективним засобом розвитку почуття відповідальності за власне навчання» (65,7 % вчителів пілотних шкіл і лише 35,8 % вчителів загальноосвітніх відповіли «Так»). Вчителі пілотних шкіл менш однотайно обирали оцінку «Скоріше так», тому далі розглянемо порівняння відповідей вчителів за типом населеного пункту, типом закладу чи розміром класу, вважаючи оцінки «Так» і «Скоріше так» як згоду з твердженням, а «Ні» та «Скоріше ні» — як незгоду (Таблиці 11а-11в Додатку А).

Діаграма 35. Чи погоджуєтеся Ви з твердженнями, які характеризують процес навчання в початковій школі, % (відповіді вчителів пілотних та загальноосвітніх шкіл)

Діаграма 36. Чи погоджуєтеся Ви з твердженнями, які характеризують процес навчання в початковій школі (відповіді «Так» або «Скоріше так»), % (розподіл за типом закладу)

Вчителі усіх типів закладів освіти практично одностайними були при оцінюванні тверджень у верхній частині Діаграми 36. На кожне з цих тверджень від 75 до 100 % вчителів відповіли «Так» або «Скоріше так» з незначними відмінностями залежно від типу закладу:

12. Учні не повинні користуватися калькулятором, оскільки вони не навчаться правильно усно рахувати.

27. Вправи з читання й письма повинні значною мірою сприяти підготовці учнів до виконання завдань тестового характеру.

8. Самостійний вибір учнями в школі завдань для виконання є ефективним засобом розвитку почуття відповідальності за власне навчання.

10. Варто, щоб учні самі оцінювали правильність власних розв'язків.

13. Найкращі учнівські тексти з'являються тоді, коли учні мають багато свободи під час їх написання.

22. Графіки та схеми, запропоновані вчителем, допомагають учням краще розуміти математику.

5. Участь учнів у дискусії на уроці — це важливий елемент мовної освіти в початкових класах.

7. Завершуючи навчання в початковій школі, учні можуть самостійно скласти цікаві математичні задачі.

20. Учні можуть взаємно перевіряти орфографію написаних ними текстів, використовуючи словник.

32. Учень повинен усвідомлювати, що кожную задачу можна розв'язати кількома різними способами.

29. Учні повинні презентувати на уроці фрагменти вибраних ними книг для заохочення однокласників до читання.

2. Потрібно прагнути до того, щоб якомога більше учнів знаходили власні способи обчислень.

31. Учні можуть багато навчитись одне від одного за умови, що вони часто діляться своїми ідеями.

Найбільші відмінності спостерігаються між вчителями пілотних та непілотних закладів, які між собою мають схожі значення відповідей «Так або скоріше так», при оцінюванні таких тверджень:

15. Кожна дитина любить загадки, отже кожна дитина може полюбити математику й охоче її вивчати (73,1 % вчителів пілотних, 40,7 % спеціалізованих та 40,3 % вчителів загальноосвітніх шкіл).

18. На запитання вчителя учень повинен відповідати повним реченням (42,2 % вчителів пілотних, 79,7 % спеціалізованих та 80,3 % вчителів загальноосвітніх шкіл).

30. Основним завданням вчителя є детальне пояснення учням того, як треба розв'язувати задачі різних типів (лише 37,7 % вчителів пілотних і аж 73,1 % спеціалізованих та 74,7 % вчителів загальноосвітніх шкіл бачать у цьому основне завдання вчителя).

23. Учні можуть самостійно писати тексти тоді, коли вчитель запропонує їм певну кількість слів, записавши їх на дошці (23,7 % вчителів пілотних, 54,6 % спеціалізованих та 59,1 % вчителів загальноосвітніх шкіл).

19. Нетипові завдання можуть розв'язувати лише найздібніші учні (12,3 % вчителів пілотних, 45,7 % спеціалізованих та 43,1 % вчителів загальноосвітніх шкіл).

Останні чотири твердження найбільш яскраво характеризують ставлення вчителів, що працюють за новим Державним стандартом початкової освіти, до роботи з дітьми і організації навчального процесу.

Вчителі різних типів населених пунктів були більш-менш однотайними при оцінюванні тверджень, не всі з яких потрапили у верхню частину Діаграми 37:

31. Учні можуть багато навчитись одне від одного за умови, що вони часто діляться своїми ідеями (село — 97,5 %, мале місто — 98,8 %, велике місто — 95,3 %).

5. Участь учнів у дискусії на уроці — це важливий елемент мовної освіти в початкових класах (село — 99,8 %, мале місто — 96,2 %, велике місто — 99,7 %).

20. Учні можуть взаємно перевіряти орфографію написаних ними текстів, використовуючи словник (село — 100 %, мале місто — 90,5 %, велике місто — 96,2 %).

10. Варто, щоб учні самі оцінювали правильність власних розв'язків (село — 90,2 %, мале місто — 88,2 %, велике місто — 86,5 %).

18. На запитання вчителя учень повинен відповідати повним реченням (село — 79,1 %, мале місто — 80,5 %, велике місто — 79,1 %).

3. Дисципліна й тиша в класі на уроках мови/читання гарантують вищу якість роботи (село — 68,2 %, мале місто — 66,4 %, велике місто — 64 %).

23. Учні можуть самостійно писати тексти тоді, коли вчитель запропонує їм певну кількість слів, записавши їх на дошці (село — 59,9 %, мале місто — 59,1 %, велике місто — 53,2 %).

15. Кожна дитина любить загадки, отже кожна дитина може полюбити математику й охоче її вивчати (село — 41,6 %, мале місто — 38,8 %, велике місто — 41,7 %).

Діаграма 37. Чи погоджуєтеся Ви з твердженнями, які характеризують процес навчання в початковій школі (відповіді «Так» або «Скоріше так»), % (розподіл за місцем розташування закладу)

Вчителі великих міст менш песимістично налаштовані щодо досягнень учнів у початковій школі. Менша їх частка погоджується із твердженнями:

9. Більшість учнів, завершуючи навчання в початковій школі, ще не в змозі упоратися з читанням великих текстів (село — 48,3 %, мале місто — 28,7 %, велике місто — 29 %).

24. Учні цього віку не в змозі створювати правильні власні способи розв'язання текстових задач (село — 25,8 %, мале місто — 30,5 %, велике місто — 12,8 %).

26. Засвоєння основних правил орфографії перевищує можливості учнів початкової школи (село — 56,7 %, мале місто — 32,1 %, велике місто — 25 %).

19. Нетипові завдання можуть розв'язувати лише найздібніші учні (село — 46,9 %, мале місто — 54,8 %, велике місто — 28,8 %).

28. Учитель має незначний вплив на бажання учня вивчати математику (село — 32,5 %, мале місто — 47 %, велике місто — 27,7 %).

Певною мірою, вчителі великих міст притримуються прогресивних поглядів:

17. Не варто дискутувати з учнями на складну тематику в школі (село — 40,9 %, мале місто — 29,9 %, велике місто — 16,3 %).

Водночас майже половина з них вважає, що:

1. Не можна давати учням надто багато свободи в написанні текстів, бо вони відхиляються від теми (село — 26 %, мале місто — 29,6 %, велике місто — 46,1 %).

Сільські вчителі більш песимістично оцінюють досягнення учнів (твердження 9 та 26).

Залежно від наповнюваності класу також не спостерігається суттєвих відмінностей у ставленні до тверджень, що знаходяться у верхній частині Діаграми 38. Лише щодо тверджень 10 та 29 вчителі, що працюють у класах з високою наповнюваністю, мають дещо відмінні погляди:

10. Варто, щоб учні самі оцінювали правильність власних розв'язків — вважає 91 % педагогів, які працюють у класі з наповнюваністю не більше за 20 учнів, 89,3 % — хто працює у класі з середньою наповнюваністю (від 21 до 30 учнів), 80 % — тих, хто працює з більш ніж 30 учнями (висока наповнюваність).

29. Учні повинні презентувати на уроці фрагменти вибраних ними книг для заохочення однокласників до читання (не більше за 20 учнів — 87,1 %, від 21 до 30 учнів — 95,6 %, понад 30 учнів — 100 %).

Більша частка вчителів, що працюють з класами з середньою наповнюваністю, погоджується з твердженням:

21. Розв'язання текстової задачі полягає в записуванні її умови та здійсненні відповідних обчислень (не більше як 20 учнів — 60 %, від 21 до 30 учнів — 79,3 %, понад 30 учнів — 50,4 %).

Вчителі, що працюють у класах з високою наповнюваністю, частіше погоджувались із твердженнями:

4. Більшості учнів початкової школи важко знаходити аргументи й пояснення (не більше за 20 учнів — 61,1 %, від 21 до 30 учнів — 61,5 %, понад 30 учнів — 73,7 %).

1. Не можна давати учням надто багато свободи в написанні текстів, бо вони відхиляються від теми (не більше як 20 учнів — 23 %, від 21 до 30 учнів — 32,5 %, понад 30 учнів — 48,8 %).

15. Кожна дитина любить загадки, отже кожна дитина може полюбити математику й охоче її вивчати (не більше як 20 учнів — 40,3 %, від 21 до 30 учнів — 36,1 %, понад 30 учнів — 61,3 %).

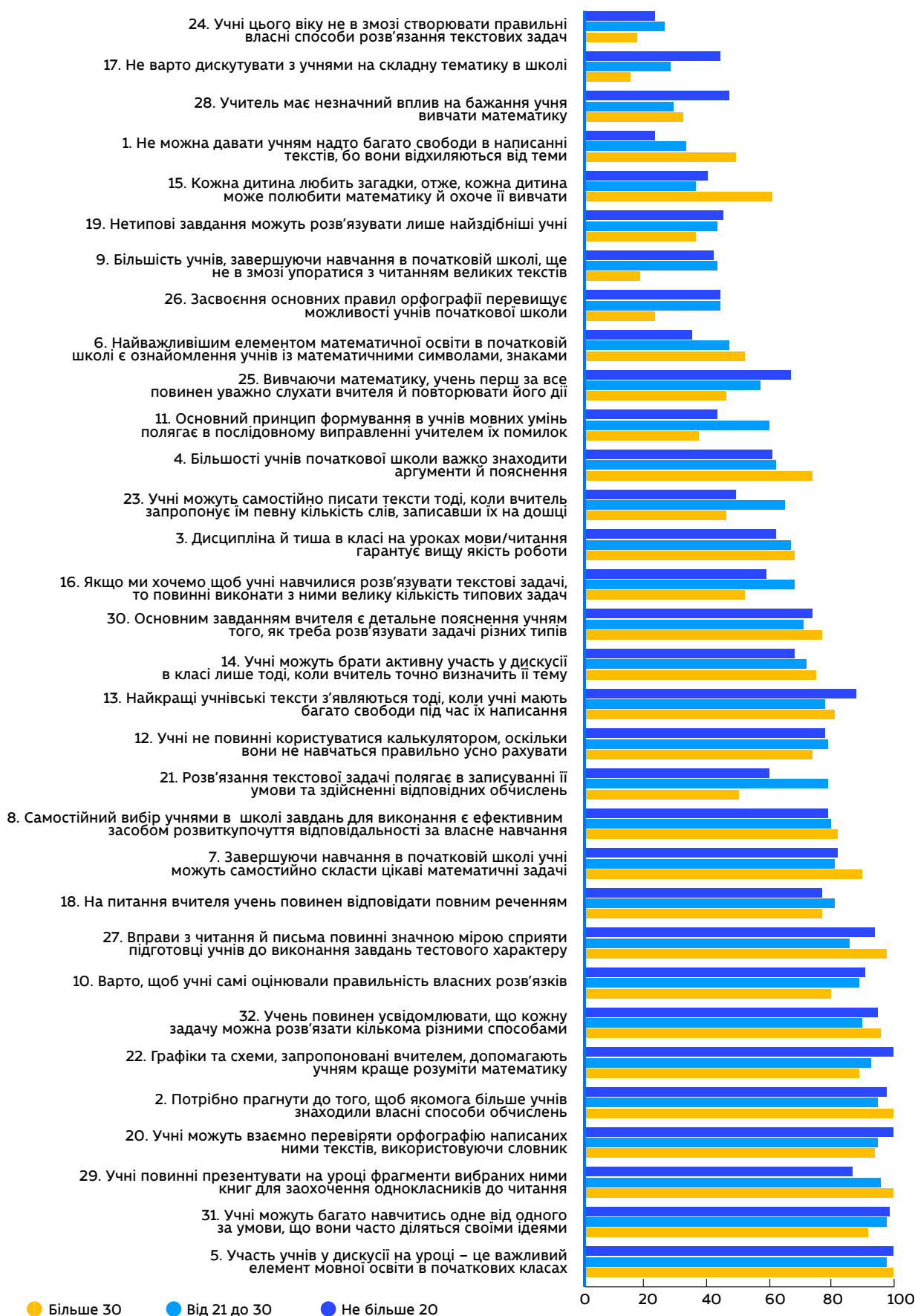
Ставлення вчителів, що працюють у класах з високою наповнюваністю, та вчителів з великих міст до тверджень 9 та 26 щодо здатностей учнів у початковій школі є подібним та доволі оптимістичним.

Відповіді вчителів, що працюють у класах з невисокою наповнюваністю, на твердження 17 та 28 щодо навчального процесу в початковій школі є більш песимістичними та подібними до відповідей вчителів у селах:

17. Не варто дискутувати з учнями на складну тематику в школі (не більше за 20 учнів — 44,4 %, від 21 до 30 учнів — 28,3 %, понад 30 учнів — 15,3 %).

28. Учитель має незначний вплив на бажання учня вивчати математику (не більше як 20 учнів — 47,4 %, від 21 до 30 учнів — 28,5 %, понад 30 учнів — 31,9 %).

Діаграма 38. Чи погоджуєтеся Ви з твердженнями, які характеризують процес навчання в початковій школі (відповіді «Так» або «Скоріше так»), % (розподіл за наповненістю класу)

Основні результати анкетування вчителів початкових класів

1. Більшість вчителів початкової школи — досвідчені педагоги. 55,2 % з них мають стаж роботи вчителькою/вчителем початкових класів понад 20 років, 25 % — від 11 до 20 років. 8,6 % опитаних мають до 5 років стажу роботи у початковій школі. Найбільше вчителів (74,4 %) із педагогічним стажем понад 20 років працює у малих містах з населенням до 100 тис.
2. Переважна більшість вчителів початкових класів (94,8 %) зазначила, що має вищу освіту. Педагогів без вищої освіти найбільше з-поміж вчителів малих міст (8,3 %), найменше — серед вчителів у селах (3,8 %).
3. Звання «учитель-методист» має майже половина вчителів пілотних (49,9 %) та спеціалізованих (48,6 %) шкіл, значно менше — загальноосвітніх (9,1 %). З урахуванням місця розташування закладу освіти, вчителів-методистів значно більше у закладах освіти, розташованих у великих містах (37,6 %), ніж у селах — 0,3 %. Вищу категорію мають 54,8 % вчителів початкових класів.
4. За останні два роки 68,2 % вчителів початкових класів пройшли курси підвищення кваліфікації. Рідше курси проходили вчителі з сіл (58,6 %), частіше — з малих (77,3 %) і великих міст (75,4 %). Основним провайдером послуг з підвищення кваліфікації більшість педагогів (50,8 %) назвали інститути післядипломної педагогічної освіти і академії безперервної освіти. 36,1 % вчителів пройшли також курси/тренінги для вчителів НУШ (з питань інклюзії, онлайн-курс на EdEra). Про курси у педагогічних закладах вищої освіти вказали 4,9 % анкетованих.
5. 96,3 % вчителів початкових класів працюють на повну ставку. Чверть має ще й додаткові години або групу подовженого дня. Менш ніж 4 % вчителів, в основному в селах, вказали, що мають неповну ставку або неповну ставку і додаткове навантаження.
6. Наповнюваність початкових класів, з якими працюють вчителі, є досить різною. 41 % педагогів працює у класі з наповненістю від 15 до 25 учнів, 12 % — з класом до 15 учнів. 19 % педагогів вказали, що у їхньому класі навчаються понад 30 учнів.

Вчителі по-різному визначають оптимальну наповнюваність класу, з яким працюють. Найбільший відсоток (86,4 %) тих, хто вважає розмір свого класу оптимальним, є з-поміж вчителів, які працюють у класах, де навчаються до 25 учнів. У невеликих класах до 15 учнів 50,3 % анкетованих вважають цю кількість оптимальною. У більших класах вчителі майже однотайно (78,4 % у класах до 30 учнів та 91,2 % у класах, де понад 30 учнів) стверджують, що ця кількість зavelика.
7. Навчально-методичні матеріали, що були розроблені в межах реформи НУШ, використовує у своїй роботі більшість вчителів пілотних шкіл — 76,3 %, також комбінують нові матеріали та матеріали попередніх років — 69,2 %, послуговуються власними навчально-методичними розробками — 22 %. Навчально-методичні матеріали,

що були розроблені в межах реформи НУШ, також використовують у загальноосвітніх (23,1 %) та спеціалізованих (24,7 %) закладах освіти, що загалом свідчить про їхню зацікавленість у нових розробках попри те, що вони працюють за попередньою версією Державного стандарту та/або власними навчальними програмами.

8. Усі вчителі пілотних шкіл зазначили, що практикують інтеграцію навчального змісту, з-поміж вчителів загальноосвітніх шкіл таких 80,8 %, спеціалізованих — 89,3 %. Рідше за всіх інтегрований підхід у навчанні використовують вчителі сільських шкіл. 72,9 % з них зазначили, що інтегрують навчальний зміст.

Наводячи власні приклади застосування інтегрованого підходу, вчителі пілотних шкіл найчастіше згадували інтегрований курс «Я досліджую світ», який включає в себе інтеграцію декількох освітніх галузей, «Українську мову» (читання і мова), «Мистецтво» (образотворче та музичне). Вчителі інших закладів вказували, що часто поєднують природознавство та читання, читання та малювання, природознавство та трудове навчання, математику та природознавство.

9. Найважливішими рисами інтеграції вчителі вважають те, що «Учні ставлять запитання вчителів та одноліткам», а також що «Учні вмотивовані до активної діяльності». З урахуванням типу та місця розташування закладу освіти погляди педагогів дещо різняться. Вчителі у сільських школах менш оптимістичні щодо оцінки важливості більшості рис інтегрування, ніж у міських. Наприклад, погоджуються та скоріше погоджуються з тим, що «Учні навчаються природним чином, на конкретних і зрозумілих ситуаціях із повсякденного життя», 100 % вчителів у великих та малих містах, у селах — 93 %. Вчителі пілотних та спеціалізованих шкіл також мають більш одностайну думку щодо оцінки найважливіших рис інтегрування, ніж їхні колеги з інших загальноосвітніх закладів.

10. Найбільш поширеним заняттям, яке 92,9 % вчителів вказали, що пропонують учням на уроках української мови/читання щодня, є «Управлятися в умінні висловлювати свої думки». Також 74,9 % вчителів зазначили, що на кожному уроці учні «Читають і опрацьовують літературні тексти», 54,8 % — «Управляються в умінні переказувати текст». Значно рідше щодня учні «Редагують довгі письмові висловлення» — про це зазначили 6,6 % педагогів — та «Читають і опрацьовують інформаційні тексти (науково-популярні, рекламні тощо)» — 1,7 %.

Суттєвої різниці між частотою видів роботи учнів на уроках української мови/читання залежно від типу населеного пункту, де розташований заклад освіти, не спостерігається. Більша частка вчителів у великих містах зазначає, що їхні учні щодня або 3-4 рази на тиждень «Управляються в умінні усно складати оповідання за малюнками» (59 %) та «Редагують короткі письмові висловлення» (56,5 %). Для вчителів у малих містах ці показники складають 43,5 % та 44 % відповідно, у селах — 44,4 % та 30,9 % відповідно. Також вчителі пілотних шкіл зазначили, що їхні учні частіше «Редагують короткі письмові

висловлення» — 72 % проти 57,9 % у спеціалізованих закладах та 37,3 % у загальноосвітніх.

11. На уроках математики вчителі найчастіше пропонують учням «Виконувати вправи з лічби» (99,1 %) та «Розв'язувати текстові задачі» (94,1 %). Майже половина (44,5 %) вчителів вказала, що учні на кожному уроці «Розв'язують проблеми, пов'язані із повсякденним життям». Найрідше учні на уроках математики «Досліджують моделі геометричних фігур і конструюють» — 9 %, а також «Самостійно розв'язують нові, раніше невідомі задачі» — 11,2 %.

Залежно від типу закладу освіти спостерігаємо більше відмінностей у видах робіт, які вчителі пропонують учням на уроках математики, ніж якщо порівняти за місцем розташування закладу чи наповнюваністю класу. Зокрема, у пілотних школах частота використання усіх видів роботи на уроках з математики вища. Суттєво більша частка вчителів пілотних шкіл (82,4 %) вказує, що їхні учні часто «Розв'язують загадки й головоломки» (ця частка для спеціалізованих шкіл становить 41,9 %, а для загальноосвітніх — 51,8 %). У загальноосвітніх школах суттєво нижча частка вчителів (21,3 %) вказувала, що їхні учні часто «Самостійно розв'язують нові, раніше невідомі задачі», тимчасом як у інших закладах — близько половини таких вчителів.

Менша частка вчителів у селах (53,9 %), якщо порівняти з кількістю вчителів із малих і великих міст (близько 80 %), вказала, що їхні учні «Розв'язують проблеми, пов'язані із повсякденним життям» на кожному уроці або принаймні 3-4 рази на тиждень. У класах до 20 учнів частіше «Досліджують моделі геометричних фігур і конструюють».

12. Найбільш поширеними формами організації роботи учнів початкової школи на кожному уроці є колективна — про це вказали 84,2 % вчителів — та індивідуальна — 68,7 %. Роботу в парах застосовують на кожному уроці 38,2 % педагогів, у складі великих груп (троє учнів і більше) — 11,3 %.

Частота використання різних способів організації роботи учнів на занятті, якщо порівняти відповіді вчителів, не залежить від розміру класу. З-поміж незначних відмінностей — вчителі у класах з високою наповнюваністю частіше організовують роботу учнів «Індивідуально». Також майже не відрізняються ці показники залежно від місця розташування закладу освіти. У великих містах вчителі частіше (60 %) організовують роботу «У складі великих груп (троє учнів і більше)», ніж у селах (40,2 %) та малих містах (52,5 %).

Найбільшою є різниця у застосуванні різних форм організації роботи учнів початкової школи з урахуванням типу закладу освіти. Колективно, усім класом, найчастіше організовують роботу учнів учителі у загальноосвітніх школах — 93,9 %, найрідше — у пілотних школах — 69,5 %. Натомість у пілотних школах переважають робота у парах (100 % вчителів сказали, що організовують заняття учнів у таких спосіб щодня або 3-4 рази на тиждень проти 87,1 % у загальноосвітніх школах та 80,9 % — у спеціалізованих) та у складі великих груп (88,6 % проти 45,4 % та 70,4 % відповідно).

Дані спостереження за перебігом 546 уроків з різних предметів також свідчать, що учні пілотних шкіл у середньому удвічі більше часу на уроці працюють у парах або у групах, ніж учні спеціалізованих чи загальноосвітніх шкіл, натомість менше працюють усім класом.

13. У анкеті вчителям було запропоновано 32 твердження, які характеризують підходи до викладання навчальних предметів та оцінювання досягнень учнів. Більша частина вчителів декларує підтримку підходам до викладання, на яких базується реформа «Нова українська школа». Наприклад, більшість вчителів погодилась із такими твердженнями: «Потрібно прагнути до того, щоб якомога більше учнів знаходили власні способи обчислень», «Учень повинен усвідомлювати, що кожную задачу можна розв'язати кількома різними способами», «Участь учнів у дискусії на уроці — це важливий елемент мовної освіти в початкових класах», «Варто, щоб учні самі оцінювали правильність власних розв'язків».

Вчителі пілотних шкіл більш оптимістичні щодо можливостей своїх учнів: так, лише 12,3 % з них підтримують твердження про те, що нетипові завдання можуть розв'язувати лише найздібніші учні, тимчасом як з-поміж вчителів спеціалізованих шкіл таких 45,7 %, загальноосвітніх — 43,1 %. Вчителі у селах більш песимістично оцінюють досягнення учнів у початковій школі, ніж їхні колеги у містах. Наприклад, майже половина (48,3 %) педагогів сільських шкіл погоджується з тезою, що «Більшість учнів, завершуючи навчання в початковій школі, ще не в змозі упоратися з читанням великих текстів», тимчасом як у міських школах таких третина (29 %).

Додатки

Таблиця 1. Що найважливіше в інтеграції навчального змісту і методів навчання?

	Ні	Скоріше ні	Скоріше так	Так	Відповіді не надано
Учні помічають взаємозв'язки, спільні риси, знання не є поділеними штучно	0,0 %	1,7 %	38,4 %	58,8 %	1,0 %
Учні навчаються природним чином, на конкретних і зрозумілих ситуаціях із повсякденного життя	1,3 %	2,4 %	23,5 %	72,8 %	0,0 %
Учні стають більш самостійними, продукують велику кількість власних ідей	0,0 %	4,8 %	28,8 %	65,3 %	1,2 %
Учні вмотивовані до активної діяльності	0,0 %	0,5 %	45,6 %	53,9 %	0,0 %
Учні охоче співпрацюють між собою	0,0 %	8,0 %	27,4 %	61,7 %	2,9 %
Учні беруться за виконання складних, нетипових завдань і відчують задоволення від результативного подолання труднощів	0,0 %	7,2 %	50,0 %	42,4 %	0,4 %
Учні ставлять запитання вчителів та одноліткам	0,0 %	4,1 %	14,0 %	81,3 %	0,6 %
Учні проявляють творчість у діяльності	0,0 %	2,8 %	34,2 %	60,8 %	2,2 %
Учні використовують різні джерела здобуття знань	0,0 %	3,6 %	36,5 %	59,1 %	0,7 %
Учні навчаються одне від одного, спілкуючись із однолітками	0,1 %	1,8 %	22,5 %	73,5 %	2,1 %

Таблиця 1а. Що найважливіше в інтеграції навчального змісту і методів навчання?

	Тип населеного пункту					
	Село		Мале місто		Велике місто	
	Ні або скоріше ні	Так або скоріше так	Ні або скоріше ні	Так або скоріше так	Ні або скоріше ні	Так або скоріше так
Учні помічають взаємозв'язки, спільні риси, знання не є поділеними штучно	3,9 %	96,1 %	0,0 %	100,0 %	0,0 %	100,0 %
Учні навчаються природним чином, на конкретних і зрозумілих ситуаціях із повсякденного життя	8,4 %	91,6 %	0,0 %	100,0 %	0,0 %	100,0 %
Учні стають більш самостійними, продукують велику кількість власних ідей	6,6 %	93,4 %	4,9 %	95,1 %	2,4 %	97,6 %
Учні вмотивовані до активної діяльності	1,0 %	99,0 %	0,0 %	100,0 %	0,2 %	99,8 %
Учні охоче співпрацюють між собою	12,1 %	87,9 %	7,0 %	93,0 %	4,0 %	96,0 %
Учні беруться за виконання складних, нетипових завдань і відчують задоволення від результативного подолання труднощів	5,3 %	94,7 %	9,3 %	90,7 %	8,5 %	91,5 %
Учні ставлять запитання вчителів та одноліткам	5,6 %	94,4 %	4,7 %	95,3 %	1,5 %	98,5 %
Учні проявляють творчість у діяльності	6,2 %	93,8 %	0,0 %	100,0 %	0,0 %	100,0 %
Учні використовують різні джерела здобуття знань	1,0 %	99,0 %	13,8 %	86,2 %	0,2 %	99,8 %
Учні навчаються одне від одного, спілкуючись із однолітками	4,3 %	95,7 %	0,0 %	100,0 %	0,3 %	99,7 %

Таблиця 16. Що найважливіше в інтеграції навчального змісту і методів навчання?

	Тип школи					
	Пілотна		Спеціалізована		Загальноосвітня	
	Ні або скоріше ні	Так або скоріше так	Ні або скоріше ні	Так або скоріше так	Ні або скоріше ні	Так або скоріше так
Учні помічають взаємозв'язки, спільні риси, знання не є поділеними штучно	0,0 %	100,0 %	0,0 %	100,0 %	2,2 %	97,8 %
Учні навчаються природним чином, на конкретних і зрозумілих ситуаціях із повсякденного життя	0,0 %	100,0 %	0,0 %	100,0 %	4,7 %	95,3 %
Учні стають більш самостійними, продукують велику кількість власних ідей	2,6 %	97,4 %	2,4 %	97,6 %	5,5 %	94,5 %
Учні вмотивовані до активної діяльності	2,6 %	97,4 %	2,4 %	97,6 %	0,0 %	100,0 %
Учні охоче співпрацюють між собою	0,0 %	100,0 %	0,0 %	100,0 %	10,4 %	89,6 %
Учні беруться за виконання складних, нетипових завдань і відчують задоволення від результативного подолання труднощів	0,0 %	100,0 %	11,2 %	88,8 %	6,5 %	93,5 %
Учні ставлять запитання вчителів та одноліткам	0,0 %	100,0 %	0,0 %	100,0 %	5,2 %	94,8 %
Учні проявляють творчість у діяльності	0,0 %	100,0 %	0,0 %	100,0 %	3,5 %	96,5 %
Учні використовують різні джерела здобуття знань	2,6 %	97,4 %	2,5 %	97,5 %	3,9 %	96,1 %
Учні навчаються одне від одного, спілкуючись із однолітками	4,5 %	95,5 %	0,7 %	99,3 %	2,3 %	97,7 %

Таблиця 2. Як часто на заняттях з української мови/читання учні займаються вказаними нижче видами роботи?

	Інколи	1-2 рази на тиждень	3-4 рази на тиждень	На кожному уроці	Відповіді не надано
Читають і опрацьовують літературні тексти	3,2 %	4,5 %	17,1 %	73,8 %	1,5 %
Читають і опрацьовують інформаційні тексти (науково-популярні, рекламні тощо)	22,9 %	49,2 %	22,9 %	1,7 %	3,3 %
Редагують короткі письмові висловлення	10,1 %	46,5 %	25,9 %	15,0 %	2,5 %
Редагують довгі письмові висловлення	53,2 %	23,8 %	7,3 %	6,0 %	9,8 %
Управляються в умінні висловлювати свої думки	0,0 %	3,0 %	4,0 %	91,7 %	1,3 %
Управляються в умінні переказувати текст	1,0 %	6,1 %	36,1 %	52,4 %	4,5 %
Управляються в умінні усно складати оповідання за малюнками	8,0 %	41,0 %	39,7 %	6,8 %	4,5 %

Таблиця 2а. Як часто на заняттях з української мови/читання учні займаються вказаними нижче видами роботи?

	Тип населеного пункту					
	Село		Мале місто		Велике місто	
	Рідко	Часто	Рідко	Часто	Рідко	Часто
Читають і опрацьовують літературні тексти	3,0 %	97,0 %	17,5 %	82,5 %	7,3 %	92,7 %
Читають і опрацьовують інформаційні тексти (науково-популярні, рекламні тощо)	74,2 %	25,8 %	83,7 %	16,3 %	68,1 %	31,9 %
Редагують короткі письмові висловлення	69,1 %	30,9 %	56,0 %	44,0 %	43,5 %	56,5 %
Редагують довгі письмові висловлення	82,4 %	17,6 %	92,7 %	7,3 %	84,1 %	15,9 %
Управляються в умінні висловлювати свої думки	5,5 %	94,5 %	1,3 %	98,7 %	0,7 %	99,3 %
Управляються в умінні переказувати текст	3,7 %	96,3 %	10,1 %	89,9 %	10,5 %	89,5 %
Управляються в умінні усно складати оповідання за малюнками	55,6 %	44,4 %	56,5 %	43,5 %	41,0 %	59,0 %

Таблиця 26. Як часто на заняттях з української мови/читання учні займаються вказаними нижче видами роботи?

	Тип школи					
	Пілотна		Спеціалізована		Загальноосвітня	
	Рідко	Часто	Рідко	Часто	Рідко	Часто
Читають і опрацьовують літературні тексти	6,2 %	93,8 %	13,7 %	86,3 %	6,4 %	93,6 %
Читають і опрацьовують інформаційні тексти (науково-популярні, рекламні тощо)	67,5 %	32,5 %	79,4 %	20,6 %	73,6 %	26,4 %
Редагують короткі письмові висловлення	28,0 %	72,0 %	42,1 %	57,9 %	62,7 %	37,3 %
Редагують довгі письмові висловлення	92,3 %	7,7 %	75,0 %	25,0 %	87,9 %	12,1 %
Управляються в умінні висловлювати свої думки	1,8 %	98,2 %	0,0 %	100,0 %	3,8 %	96,2 %
Управляються в умінні переказувати текст	16,7 %	83,3 %	8,2 %	91,8 %	7,0 %	93,0 %
Управляються в умінні усно складати оповідання за малюнками	52,5 %	47,5 %	43,7 %	56,3 %	53,1 %	46,9 %

Таблиця 2в. Як часто на заняттях з української мови/читання учні займаються вказаними нижче видами роботи?

	Розмір класу					
	не більше 20		від 21 до 30		понад 30	
	Рідко	Часто	Рідко	Часто	Рідко	Часто
Читають і опрацьовують літературні тексти	4,4 %	95,6 %	11,6 %	88,4 %	4,1 %	95,9 %
Читають і опрацьовують інформаційні тексти (науково-популярні, рекламні тощо)	79,5 %	20,5 %	67,1 %	32,9 %	83,3 %	16,7 %
Редагують короткі письмові висловлення	64,4 %	35,6 %	58,7 %	41,3 %	49,4 %	50,6 %
Редагують довгі письмові висловлення	86,8 %	13,2 %	89,2 %	10,8 %	80,6 %	19,4 %
Управляються в умінні висловлювати свої думки	0,9 %	99,1 %	5,2 %	94,8 %	1,2 %	98,8 %
Управляються в умінні переказувати текст	4,9 %	95,1 %	9,7 %	90,3 %	6,6 %	93,4 %
Управляються в умінні усно складати оповідання за малюнками	64,2 %	35,8 %	49,4 %	50,6 %	37,4 %	62,6 %

Таблиця 3. Як часто на заняттях з математики учні займаються вказаними нижче видами роботи?

	Інколи	1-2 рази на тиждень	3-4 рази на тиждень	На кожному уроці	Відповіді не надано
Виконують вправи з лічби	0,0 %	0,4 %	0,6 %	97,8 %	1,3 %
Розв'язують текстові задачі	0,0 %	0,0 %	5,7 %	90,8 %	3,5 %
Досліджують моделі геометричних фігур і конструюють	6,9 %	54,6 %	27,8 %	8,8 %	1,8 %
Грають у навчальні ігри, які розвивають математичні вміння	4,9 %	25,9 %	39,9 %	27,1 %	2,2 %
Самостійно розв'язують нові, раніше невідомі задачі	43,7 %	27,6 %	15,2 %	10,9 %	2,5 %
Розв'язують проблеми, пов'язані із повсякденним життям	14,6 %	17,1 %	22,8 %	43,7 %	1,7 %
Розв'язують загадки й головоломки	10,7 %	38,1 %	36,7 %	13,3 %	1,3 %

Таблиця 3а. Як часто на заняттях з математики учні займаються вказаними нижче видами роботи?

	Тип населеного пункту					
	Село		Мале місто		Велике місто	
	Рідко	Часто	Рідко	Часто	Рідко	Часто
Виконують вправи з лічби	0,0 %	100,0 %	0,2 %	99,8 %	1,1 %	98,9 %
Розв'язують текстові задачі	0,0 %	100,0 %	0,0 %	100,0 %	0,0 %	100,0 %
Досліджують моделі геометричних фігур і конструюють	66,0 %	34,0 %	67,2 %	32,8 %	54,1 %	45,9 %
Грають у навчальні ігри, які розвивають математичні вміння	23,1 %	76,9 %	46,2 %	53,8 %	32,2 %	67,8 %
Самостійно розв'язують нові, раніше невідомі задачі	77,5 %	22,5 %	72,2 %	27,8 %	67,7 %	32,3 %
Розв'язують проблеми, пов'язані із повсякденним життям	46,1 %	53,9 %	22,6 %	77,4 %	19,6 %	80,4 %
Розв'язують загадки й головоломки	46,5 %	53,5 %	47,4 %	52,6 %	55,2 %	44,8 %

Таблиця 36. Як часто на заняттях з математики учні займаються вказаними нижче видами роботи?

	Тип школи					
	Пілотна		Спеціалізована		Загальноосвітня	
	Рідко	Часто	Рідко	Часто	Рідко	Часто
Виконують вправи з лічби	1,8 %	98,2 %	1,8 %	98,2 %	0,0 %	100,0 %
Розв'язують текстові задачі	0,0 %	100,0 %	0,0 %	100,0 %	0,0 %	100,0 %
Досліджують моделі геометричних фігур і конструюють	36,9 %	63,1 %	48,3 %	51,7 %	66,8 %	33,2 %
Грають у навчальні ігри, які розвивають математичні вміння	12,3 %	87,7 %	36,8 %	63,2 %	30,8 %	69,2 %
Самостійно розв'язують нові, раніше невідомі задачі	48,1 %	51,9 %	53,0 %	47,0 %	78,7 %	21,3 %
Розв'язують проблеми, пов'язані із повсякденним життям	1,8 %	98,2 %	15,1 %	84,9 %	37,2 %	62,8 %
Розв'язують загадки й головоломки	17,6 %	82,4 %	58,1 %	41,9 %	48,2 %	51,8 %

Таблиця 3в. Як часто на заняттях з математики учні займаються вказаними нижче видами роботи?

	Розмір класу					
	не більше 20		від 21 до 30		понад 30	
	Рідко	Часто	Рідко	Часто	Рідко	Часто
Виконують вправи з лічби	0,0 %	100,0 %	0,1 %	99,9 %	1,9 %	98,1 %
Розв'язують текстові задачі	0,0 %	100,0 %	0,0 %	100,0 %	0,0 %	100,0 %
Досліджують моделі геометричних фігур і конструюють	53,9 %	46,1 %	66,7 %	33,3 %	72,1 %	27,9 %
Грають у навчальні ігри, які розвивають математичні вміння	22,5 %	77,5 %	40,3 %	59,7 %	23,7 %	76,3 %
Самостійно розв'язують нові, раніше невідомі задачі	87,4 %	12,6 %	68,4 %	31,6 %	66,7 %	33,3 %
Розв'язують проблеми, пов'язані із повсякденним життям	43,3 %	56,7 %	33,0 %	67,0 %	12,1 %	87,9 %
Розв'язують загадки й головоломки	45,2 %	54,8 %	50,6 %	49,4 %	47,8 %	52,2 %

Таблиця 4. Як часто Ви організовуєте на заняттях роботу учнів у способи, вказані нижче?

	Інколи	1-2 рази на тиждень	3-4 рази на тиждень	На кожному уроці	Відповіді не надано
Індивідуально	4,3 %	5,7 %	20,6 %	66,9 %	2,6 %
У парах	0,0 %	13,6 %	47,4 %	37,7 %	1,3 %
У складі великих груп (троє учнів і більше)	13,9 %	32,8 %	38,1 %	10,8 %	4,5 %
Колективно, усім класом	2,5 %	5,9 %	7,0 %	81,4 %	3,3 %

Таблиця 4а. Як часто Ви організовуєте на заняттях роботу учнів у способи, вказані нижче?

	Тип населеного пункту					
	Село		Мале місто		Велике місто	
	Рідко	Часто	Рідко	Часто	Рідко	Часто
Індивідуально	8,3 %	91,7 %	18,7 %	81,3 %	6,5 %	93,5 %
У парах	17,3 %	82,7 %	11,2 %	88,8 %	10,7 %	89,3 %
У складі великих груп (троє учнів і більше)	59,8 %	40,2 %	47,5 %	52,5 %	35,0 %	65,0 %
Колективно, усім класом	6,1 %	93,9 %	6,4 %	93,6 %	13,9 %	86,1 %

Таблиця 4б. Як часто Ви організовуєте на заняттях роботу учнів у способи, вказані нижче?

	Тип школи					
	Пілотна		Спеціалізована		Загальноосвітня	
	Рідко	Часто	Рідко	Часто	Рідко	Часто
Індивідуально	6,2 %	93,8 %	8,9 %	91,1 %	10,7 %	89,3 %
У парах	0,0 %	100,0 %	19,1 %	80,9 %	12,9 %	87,1 %
У складі великих груп (троє учнів і більше)	11,4 %	88,6 %	29,6 %	70,4 %	54,6 %	45,4 %
Колективно, усім класом	30,5 %	69,5 %	16,7 %	83,3 %	6,1 %	93,9 %

Таблиця 4в. Як часто Ви організовуєте на заняттях роботу учнів у способи, вказані нижче?

	Розмір класу					
	не більше 20		від 21 до 30		понад 30	
	Рідко	Часто	Рідко	Часто	Рідко	Часто
Індивідуально	7,5 %	92,5 %	15,0 %	85,0 %	2,6 %	97,4 %
У парах	18,6 %	81,4 %	11,4 %	88,6 %	13,5 %	86,5 %
У складі великих груп (троє учнів і більше)	49,3 %	50,7 %	50,7 %	49,3 %	46,0 %	54,0 %
Колективно, усім класом	9,6 %	90,4 %	9,5 %	90,5 %	5,6 %	94,4 %

Таблиця 5. Як часто Ви організовуєте на заняттях роботу учнів у способи, вказані нижче?

		Тип школи		
		Пілотна	Спеціалізована	Загально-освітня
Індивідуально	Інколи	0,0 %	0,0 %	5,6 %
	1-2 рази на тиждень	6,2 %	8,9 %	5,1 %
	3-4 рази на тиждень	12,3 %	27,0 %	19,9 %
	На кожному уроці	81,5 %	64,1 %	69,4 %
У парах	Інколи	0,0 %	0,0 %	0,0 %
	1-2 рази на тиждень	0,0 %	19,1 %	12,9 %
	3-4 рази на тиждень	22,0 %	51,7 %	47,8 %
	На кожному уроці	78,0 %	29,2 %	39,3 %
У складі великих груп (троє учнів і більше)	Інколи	0,0 %	13,0 %	15,3 %
	1-2 рази на тиждень	11,4 %	16,5 %	39,4 %
	3-4 рази на тиждень	41,1 %	62,4 %	34,2 %
	На кожному уроці	47,5 %	8,0 %	11,1 %
Колективно, усім класом	Інколи	2,6 %	1,3 %	2,8 %
	1-2 рази на тиждень	27,9 %	15,5 %	3,2 %
	3-4 рази на тиждень	0,0 %	13,5 %	5,9 %
	На кожному уроці	69,5 %	69,8 %	88,1 %

Таблиця 6. Наскільки часто в другому класі було:

		Тип школи		
		Пілотна	Спеціалізована	Загально-освітня
Ми працювали з однокласниками в групах або в парах	Це бувало дуже рідко	17,5 %	42,8 %	39,2 %
	Це бувало кілька разів на місяць	20,7 %	23,5 %	20,7 %
	Це бувало кілька разів на тиждень	31,7 %	24,8 %	23,3 %
	Це бувало щодня	27,1 %	7,6 %	14,1 %
	Обрано дві відповіді	3,0 %	1,4 %	2,6 %

Таблиця 7. Як часто Ви організовуєте роботу учнів у парах?

Вчитель	Учні		Тип школи		
			Пілотна	Спеціалі- зована	Загально- освітня
Інколи	Наскільки часто в другому класі ми працювали з однокласниками в групах або в парах?	Це бувало дуже рідко	0,0 %	0,0 %	0,0 %
		Це бувало кілька разів на місяць	0,0 %	0,0 %	0,0 %
		Це бувало кілька разів на тиждень	0,0 %	0,0 %	0,0 %
		Це бувало щодня	0,0 %	0,0 %	0,0 %
1-2 рази на тиждень	Наскільки часто в другому класі ми працювали з однокласниками в групах або в парах?	Це бувало дуже рідко	0,0 %	54,0 %	46,6 %
		Це бувало кілька разів на місяць	0,0 %	20,5 %	17,4 %
		Це бувало кілька разів на тиждень	0,0 %	16,7 %	25,4 %
		Це бувало щодня	0,0 %	8,9 %	10,7 %
3-4 рази на тиждень	Наскільки часто в другому класі ми працювали з однокласниками в групах або в парах?	Це бувало дуже рідко	25,2 %	41,7 %	38,5 %
		Це бувало кілька разів на місяць	13,5 %	23,0 %	22,2 %
		Це бувало кілька разів на тиждень	31,4 %	28,1 %	24,2 %
		Це бувало щодня	29,9 %	7,1 %	15,0 %
На кожному уроці	Наскільки часто в другому класі ми працювали з однокласниками в групах або в парах?	Це бувало дуже рідко	16,1 %	39,2 %	41,8 %
		Це бувало кілька разів на місяць	23,5 %	27,8 %	20,6 %
		Це бувало кілька разів на тиждень	33,1 %	25,1 %	23,7 %
		Це бувало щодня	27,4 %	7,9 %	13,9 %

Таблиця 8. Як часто Ви організовуєте роботу учнів у складі великих груп (троє учнів і більше)?

Вчитель	Учні		Тип школи		
			Пілотна	Спеціалі- зована	Загально- освітня
Інколи	Наскільки часто в другому класі ми працювали з однокласниками в групах або в парах?	Це бувало дуже рідко	0,0 %	48,6 %	52,0 %
		Це бувало кілька разів на місяць	0,0 %	23,6 %	18,6 %
		Це бувало кілька разів на тиждень	0,0 %	21,4 %	22,5 %
		Це бувало щодня	0,0 %	6,5 %	7,0 %

1-2 рази на тиж- день	Наскільки часто в другому класі ми працювали з одно- класниками в групах або в парах?	Це бувало дуже рідко	12,3 %	42,2 %	43,3 %
		Це бувало кілька разів на місяць	22,2 %	26,8 %	24,4 %
		Це бувало кілька разів на тиждень	45,2 %	23,3 %	21,7 %
		Це бувало щодня	20,2 %	7,6 %	10,6 %
3-4 рази на тиж- день	Наскільки часто в другому класі ми працювали з одно- класниками в групах або в парах?	Це бувало дуже рідко	21,0 %	43,0 %	34,9 %
		Це бувало кілька разів на місяць	31,7 %	23,7 %	20,6 %
		Це бувало кілька разів на тиждень	32,5 %	26,2 %	25,1 %
		Це бувало щодня	14,8 %	7,1 %	19,4 %
На кож- ному уроці	Наскільки часто в другому класі ми працювали з одно- класниками в групах або в парах?	Це бувало дуже рідко	17,2 %	37,9 %	32,8 %
		Це бувало кілька разів на місяць	12,2 %	19,0 %	14,8 %
		Це бувало кілька разів на тиждень	29,3 %	27,4 %	33,4 %
		Це бувало щодня	41,4 %	15,6 %	19,0 %

Таблиця 9. Скільки % часу (за результатами спостереження) учні на уроці:

	Тип школи		
	Пілотна	Спеціалізована	Загальноосвітня
Працюють індивідуально	30 %	33 %	23 %
Працюють у парах	7 %	4 %	4 %
Працюють у групах	19 %	7 %	9 %
Працюють усім класом	42 %	56 %	65 %

Таблиця 10. Скільки % часу (за результатами спостереження) учні на уроці:

Вчителі: Як часто Ви організо- вуйте роботу учнів?		Учні	Тип школи		
			Пілотна	Спеціалі- зована	Загально- освітня
Індиві- дуально	Інколи	Працюють індивідуально	.	.	7 %
	1-2 рази на тиждень	Працюють індивідуально	17 %	54 %	24 %
	3-4 рази на тиждень	Працюють індивідуально	34 %	29 %	24 %
	На кожному уроці	Працюють індивідуально	31 %	32 %	24 %

У парах	Інколи	Працюють у парах	.	.	.
	1-2 рази на тиждень	Працюють у парах	.	3 %	4 %
	3-4 рази на тиждень	Працюють у парах	9 %	3 %	4 %
	На кожному уроці	Працюють у парах	7 %	5 %	4 %
У складі великих груп (троє учнів і більше)	Інколи	Працюють у групах	.	2 %	6 %
	1-2 рази на тиждень	Працюють у групах	30 %	6 %	10 %
	3-4 рази на тиждень	Працюють у групах	20 %	8 %	8 %
	На кожному уроці	Працюють у групах	17 %	16 %	16 %
Колективно, усім класом	Інколи	Працюють усім класом	28 %	55 %	62 %
	1-2 рази на тиждень	Працюють усім класом	32 %	50 %	60 %
	3-4 рази на тиждень	Працюють усім класом	.	59 %	45 %
	На кожному уроці	Працюють усім класом	47 %	56 %	67 %

Таблиця 11. Твердження, які характеризують процес навчання в початковій школі

	Так	Скоріше так	Скоріше ні	Ні	Відповіді не надано
Не можна давати учням надто багато свободи в написанні текстів, бо вони відхиляються від теми	6,5 %	26,5 %	46,9 %	19,1 %	1,0 %
Потрібно прагнути до того, щоб якомога більше учнів знаходили власні способи обчислень	66,9 %	29,7 %	2,9 %	0,6 %	0,0 %
Дисципліна й тиша в класі на уроках мови/читання гарантують вищу якість роботи	22,4 %	42,0 %	20,4 %	12,2 %	2,9 %
Більшості учнів початкової школи важко знаходити аргументи й пояснення	16,1 %	47,9 %	30,6 %	5,0 %	0,5 %
Участь учнів у дискусії на уроці – це важливий елемент мовної освіти в початкових класах	76,7 %	22,2 %	0,2 %	0,9 %	0,0 %
Найважливішим елементом математичної освіти в початковій школі є ознайомлення учнів із математичними символами, знаками	18,3 %	25,6 %	29,1 %	25,7 %	1,3 %

Завершуючи навчання в початковій школі, учні можуть самостійно скласти цікаві математичні задачі	48,2 %	34,7 %	16,8 %	0,3 %	0,0 %
Самостійний вибір учнями в школі завдань для виконання є ефективним засобом розвитку почуття відповідальності за власне навчання	39,6 %	39,2 %	16,4 %	4,8 %	0,0 %
Більшість учнів, завершуючи навчання в початковій школі, ще не в змозі упоратися з читанням великих текстів	8,8 %	28,8 %	40,1 %	22,4 %	0,0 %
Варто, щоб учні самі оцінювали правильність власних розв'язків	50,1 %	37,0 %	9,8 %	1,5 %	1,7 %
Основний принцип формування в учнів мовних умінь полягає в послідовному виправленні учителем їхніх помилок	17,0 %	33,7 %	28,6 %	19,5 %	1,3 %
Учні не повинні користуватися калькулятором, оскільки вони не навчаться правильно усно рахувати	47,9 %	30,1 %	16,0 %	6,0 %	0,0 %
Найкращі учнівські тексти з'являються тоді, коли учні мають багато свободи під час їх написання	41,7 %	40,1 %	11,1 %	6,8 %	0,3 %
Учні можуть брати активну участь у дискусії в класі лише тоді, коли вчитель точно визначить її тему	36,0 %	35,9 %	16,7 %	11,4 %	0,0 %
Кожна дитина любить загадки, отже кожна дитина може полюбити математику й охоче її вивчати	19,7 %	21,3 %	42,2 %	16,7 %	0,1 %
Якщо ми хочемо, щоб учні навчилися розв'язувати текстові задачі, то повинні виконати з ними велику кількість типових задач	25,1 %	37,9 %	28,8 %	8,2 %	0,0 %
Не варто дискутувати з учнями на складну тематику в школі	3,1 %	27,3 %	33,7 %	35,5 %	0,4 %
На запитання вчителя учень повинен відповідати повним реченням	44,3 %	35,1 %	12,5 %	8,1 %	0,0 %
Нетипові завдання можуть розв'язувати лише найздібніші учні	7,8 %	35,1 %	25,7 %	31,3 %	0,0 %
Учні можуть взаємно перевіряти орфографію написаних ними текстів, використовуючи словник	70,7 %	25,5 %	2,7 %	0,7 %	0,4 %
Розв'язання текстової задачі полягає в записуванні її умови та здійсненні відповідних обчислень	32,0 %	33,8 %	23,5 %	9,1 %	1,6 %
Графіки та схеми, запропоновані вчителем, допомагають учням краще розуміти математику	70,3 %	24,2 %	5,4 %	0,1 %	0,0 %
Учні можуть самостійно писати тексти тоді, коли вчитель запропонує їм певну кількість слів, записавши їх на дошці	16,1 %	41,5 %	24,1 %	18,3 %	0,0 %

Учні цього віку не в змозі створювати правильні власні способи розв'язання текстових задач	3,3 %	19,4 %	41,2 %	36,0 %	0,0 %
Вивчаючи математику, учень перш за все повинен уважно слухати вчителя й повторювати його дії	19,3 %	37,7 %	27,9 %	14,4 %	0,7 %
Засвоєння основних правил орфографії перевищує можливості учнів початкової школи	7,8 %	32,9 %	30,5 %	28,1 %	0,7 %
Вправи з читання й письма повинні значною мірою сприяти підготовці учнів до виконання завдань тестового характеру	57,2 %	33,0 %	6,8 %	3,0 %	0,0 %
Учитель має незначний вплив на бажання учня вивчати математику	8,1 %	26,3 %	42,6 %	23,1 %	0,0 %
Учні повинні презентувати на уроці фрагменти вибраних ними книг для заохочення однокласників до читання	61,7 %	32,2 %	2,2 %	3,9 %	0,0 %
Основним завданням вчителя є детальне пояснення учням того, як треба розв'язувати задачі різних типів	50,8 %	21,1 %	16,6 %	9,1 %	2,3 %
Учні можуть багато навчитись один від одного за умови, що вони часто діляться своїми ідеями	74,6 %	22,6 %	2,6 %	0,3 %	0,0 %
Учень повинен усвідомлювати, що кожную задачу можна розв'язати кількома різними способами	60,4 %	32,1 %	5,9 %	1,6 %	0,0 %

Таблиця 11а. Твердження, які характеризують процес навчання в початковій школі

	Тип школи					
	Пілотна		Спеціалізована		Загальноосвітня	
	Ні або скоріше ні	Так або скоріше так	Ні або скоріше ні	Так або скоріше так	Ні або скоріше ні	Так або скоріше так
Не можна давати учням надто багато свободи в написанні текстів, бо вони відхиляються від теми	52,8 %	47,2 %	39,5 %	60,5 %	73,5 %	26,5 %
Потрібно прагнути до того, щоб якомога більше учнів знаходили власні способи обчислень	0,0 %	100,0 %	5,3 %	94,7 %	3,1 %	96,9 %
Дисципліна й тиша в класі на уроках мови/читання гарантують вищу якість роботи	51,6 %	48,4 %	36,4 %	63,6 %	32,5 %	67,5 %
Більшості учнів початкової школи важко знаходити аргументи й пояснення	49,9 %	50,1 %	23,1 %	76,9 %	38,4 %	61,6 %

Участь учнів у дискусії на уроці – це важливий елемент мовної освіти в початкових класах	7,9 %	92,1 %	1,5 %	98,5 %	0,8 %	99,2 %
Найважливішим елементом математичної освіти в початковій школі є ознайомлення учнів із математичними символами, знаками	58,9 %	41,1 %	33,8 %	66,2 %	60,1 %	39,9 %
Завершуючи навчання в початковій школі, учні можуть самостійно скласти цікаві математичні задачі	7,0 %	93,0 %	14,3 %	85,7 %	17,9 %	82,1 %
Самостійний вибір учнями в школі завдань для виконання є ефективним засобом розвитку почуття відповідальності за власне навчання	14,1 %	85,9 %	24,8 %	75,2 %	20,5 %	79,5 %
Більшість учнів, завершуючи навчання в початковій школі, ще не в змозі упоратися з читанням великих текстів	74,5 %	25,5 %	74,9 %	25,1 %	59,2 %	40,8 %
Варто, щоб учні самі оцінювали правильність власних розв'язків	14,1 %	85,9 %	18,1 %	81,9 %	9,7 %	90,3 %
Основний принцип формування в учнів мовних умінь полягає в послідовному виправленні учителем їхніх помилок	58,9 %	41,1 %	39,3 %	60,7 %	50,5 %	49,5 %
Учні не повинні користуватися калькулятором, оскільки вони не навчаться правильно усно рахувати	22,9 %	77,1 %	25,7 %	74,3 %	21,1 %	78,9 %
Найкращі учнівські тексти з'являються тоді, коли учні мають багато свободи під час їх написання	10,5 %	89,5 %	18,6 %	81,4 %	18,0 %	82,0 %
Учні можуть брати активну участь у дискусії в класі лише тоді, коли вчитель точно визначить її тему	36,0 %	64,0 %	19,8 %	80,2 %	29,9 %	70,1 %
Кожна дитина любить загадки, отже кожна дитина може полюбити математику й охоче її вивчати	26,9 %	73,1 %	59,3 %	40,7 %	59,7 %	40,3 %
Якщо ми хочемо, щоб учні навчилися розв'язувати текстові задачі, то повинні виконати з ними велику кількість типових задач	48,4 %	51,6 %	46,3 %	53,7 %	34,5 %	65,5 %
Не варто дискутувати з учнями на складну тематику в школі	70,3 %	29,7 %	80,0 %	20,0 %	67,1 %	32,9 %
На запитання вчителя учень повинен відповідати повним реченням	57,8 %	42,2 %	20,3 %	79,7 %	19,7 %	80,3 %
Нетипові завдання можуть розв'язувати лише найздібніші учні	87,7 %	12,3 %	54,3 %	45,7 %	56,9 %	43,1 %
Учні можуть взаємно перевіряти орфографію написаних ними текстів, використовуючи словник	6,2 %	93,8 %	3,3 %	96,7 %	3,4 %	96,6 %

Розв'язання текстової задачі полягає в записуванні її умови та здійсненні відповідних обчислень	36,0 %	64,0 %	36,3 %	63,7 %	32,3 %	67,7 %
Графіки та схеми, запропоновані вчителем, допомагають учням краще розуміти математику	9,7 %	90,3 %	18,1 %	81,9 %	2,4 %	97,6 %
Учні можуть самостійно писати тексти тоді, коли вчитель запропонує їм певну кількість слів, записавши їх на дошці	76,3 %	23,7 %	45,4 %	54,6 %	40,9 %	59,1 %
Учні цього віку не в змозі створювати правильні власні способи розв'язання текстових задач	81,5 %	18,5 %	85,4 %	14,6 %	75,2 %	24,8 %
Вивчаючи математику, учень перш за все повинен уважно слухати вчителя й повторювати його дії	57,1 %	42,9 %	60,1 %	39,9 %	38,1 %	61,9 %
Засвоєння основних правил орфографії перевищує можливості учнів початкової школи	70,1 %	29,9 %	60,2 %	39,8 %	58,5 %	41,5 %
Вправи з читання й письма повинні значною мірою сприяти підготовці учнів до виконання завдань тестового характеру	19,3 %	80,7 %	6,0 %	94,0 %	10,5 %	89,5 %
Учитель має незначний вплив на бажання учня вивчати математику	42,2 %	57,8 %	73,4 %	26,6 %	64,4 %	35,6 %
Учні повинні презентувати на уроці фрагменти вибраних ними книг для заохочення однокласників до читання	2,6 %	97,4 %	1,5 %	98,5 %	7,3 %	92,7 %
Основним завданням вчителя є детальне пояснення учням того, як треба розв'язувати задачі різних типів	62,3 %	37,7 %	26,9 %	73,1 %	25,3 %	74,7 %
Учні можуть багато навчитись один від одного за умови, що вони часто діляться своїми ідеями	0,0 %	100,0 %	8,5 %	91,5 %	1,6 %	98,4 %
Учень повинен усвідомлювати, що кожна задачу можна розв'язати кількома різними способами	6,2 %	93,8 %	13,7 %	86,3 %	6,1 %	93,9 %

Таблиця 116. Твердження, які характеризують процес навчання в початковій школі

	Тип населеного пункту					
	Село		Мале місто		Велике місто	
	Ні або скоріше ні	Так або скоріше так	Ні або скоріше ні	Так або скоріше так	Ні або скоріше ні	Так або скоріше так
Не можна давати учням надто багато свободи в написанні текстів, бо вони відхиляються від теми	74,0 %	26,0 %	70,4 %	29,6 %	53,9 %	46,1 %
Потрібно прагнути до того, щоб якомога більше учнів знаходили власні способи обчислень	0,0 %	100,0 %	13,6 %	86,4 %	0,9 %	99,1 %
Дисципліна й тиша в класі на уроках мови/читання гарантують вищу якість роботи	31,8 %	68,2 %	33,6 %	66,4 %	36,0 %	64,0 %
Більшості учнів початкової школи важко знаходити аргументи й пояснення	32,1 %	67,9 %	44,2 %	55,8 %	34,8 %	65,2 %
Участь учнів у дискусії на уроці – це важливий елемент мовної освіти в початкових класах	0,2 %	99,8 %	3,8 %	96,2 %	0,3 %	99,7 %
Найважливішим елементом математичної освіти в початковій школі є ознайомлення учнів із математичними символами, знаками	56,5 %	43,5 %	62,6 %	37,4 %	48,7 %	51,3 %
Завершуючи навчання в початковій школі, учні можуть самостійно скласти цікаві математичні задачі	24,9 %	75,1 %	16,5 %	83,5 %	6,3 %	93,7 %
Самостійний вибір учнями в школі завдань для виконання є ефективним засобом розвитку почуття відповідальності за власне навчання	22,9 %	77,1 %	12,5 %	87,5 %	25,0 %	75,0 %
Більшість учнів, завершуючи навчання в початковій школі, ще не в змозі упоратися з читанням великих текстів	51,7 %	48,3 %	71,3 %	28,7 %	71,0 %	29,0 %
Варто, щоб учні самі оцінювали правильність власних розв'язків	9,8 %	90,2 %	11,8 %	88,2 %	13,5 %	86,5 %
Основний принцип формування в учнів мовних умінь полягає в послідовному виправленні учителем їхніх помилок	45,6 %	54,4 %	44,6 %	55,4 %	56,3 %	43,7 %
Учні не повинні користуватися калькулятором, оскільки вони не навчатися правильно усно рахувати	23,5 %	76,5 %	12,5 %	87,5 %	26,8 %	73,2 %

Найкращі учнівські тексти з'являються тоді, коли учні мають багато свободи під час їх написання	12,8 %	87,2 %	32,0 %	68,0 %	15,0 %	85,0 %
Учні можуть брати активну участь у дискусії в класі лише тоді, коли вчитель точно визначить її тему	25,9 %	74,1 %	38,1 %	61,9 %	24,0 %	76,0 %
Кожна дитина любить загадки, отже кожна дитина може полюбити математику й охоче її вивчати	58,4 %	41,6 %	61,2 %	38,8 %	58,3 %	41,7 %
Якщо ми хочемо, щоб учні навчилися розв'язувати текстові задачі, то повинні виконати з ними велику кількість типових задач	30,7 %	69,3 %	39,4 %	60,6 %	43,9 %	56,1 %
Не варто дискутувати з учнями на складну тематику в школі	59,1 %	40,9 %	70,1 %	29,9 %	83,7 %	16,3 %
На запитання вчителя учень повинен відповідати повним реченням	20,9 %	79,1 %	19,5 %	80,5 %	20,9 %	79,1 %
Нетипові завдання можуть розв'язувати лише найздібніші учні	53,1 %	46,9 %	45,2 %	54,8 %	71,2 %	28,8 %
Учні можуть взаємно перевіряти орфографію написаних ними текстів, використовуючи словник	0,0 %	100,0 %	9,5 %	90,5 %	3,8 %	96,2 %
Розв'язання текстової задачі полягає в записуванні її умови та здійсненні відповідних обчислень	30,9 %	69,1 %	20,8 %	79,2 %	45,2 %	54,8 %
Графіки та схеми, запропоновані вчителем, допомагають учням краще розуміти математику	1,7 %	98,3 %	3,7 %	96,3 %	12,1 %	87,9 %
Учні можуть самостійно писати тексти тоді, коли вчитель запропонує їм певну кількість слів, записавши їх на дошці	40,1 %	59,9 %	40,9 %	59,1 %	46,8 %	53,2 %
Учні цього віку не в змозі створювати правильні власні способи розв'язання текстових задач	74,2 %	25,8 %	69,5 %	30,5 %	87,2 %	12,8 %
Вивчаючи математику, учень перш за все повинен уважно слухати вчителя й повторювати його дії	31,1 %	68,9 %	43,6 %	56,4 %	58,1 %	41,9 %
Засвоєння основних правил орфографії перевищує можливості учнів початкової школи	43,3 %	56,7 %	67,9 %	32,1 %	75,0 %	25,0 %
Вправи з читання й письма повинні значною мірою сприяти підготовці учнів до виконання завдань тестового характеру	5,0 %	95,0 %	17,3 %	82,7 %	11,1 %	88,9 %
Учитель має незначний вплив на бажання учня вивчати математику	67,5 %	32,5 %	53,0 %	47,0 %	72,3 %	27,7 %

Учні повинні презентувати на уроці фрагменти вибраних ними книг для заохочення однокласників до читання	10,7 %	89,3 %	5,3 %	94,7 %	0,4 %	99,6 %
Основним завданням вчителя є детальне пояснення учням того, як треба розв'язувати задачі різних типів	19,0 %	81,0 %	33,8 %	66,2 %	30,9 %	69,1 %
Учні можуть багато навчитись один від одного за умови, що вони часто діляться своїми ідеями	2,5 %	97,5 %	1,2 %	98,8 %	4,7 %	95,3 %
Учень повинен усвідомлювати, що кожную задачу можна розв'язати кількома різними способами	2,8 %	97,2 %	13,5 %	86,5 %	9,7 %	90,3 %

Таблиця 11в. Твердження, які характеризують процес навчання в початковій школі

	Розмір класу					
	не більше 20		від 21 до 30		понад 30	
	Ні або скоріше ні	Так або скоріше так	Ні або скоріше ні	Так або скоріше так	Ні або скоріше ні	Так або скоріше так
Не можна давати учням надто багато свободи в написанні текстів, бо вони відхиляються від теми	77,0 %	23,0 %	67,5 %	32,5 %	51,2 %	48,8 %
Потрібно прагнути до того, щоб якомога більше учнів знаходили власні способи обчислень	2,3 %	97,7 %	5,5 %	94,5 %	0,0 %	100,0 %
Дисципліна й тиша в класі на уроках мови/читання гарантують вищу якість роботи	38,2 %	61,8 %	32,7 %	67,3 %	32,5 %	67,5 %
Більшості учнів початкової школи важко знаходити аргументи й пояснення	38,9 %	61,1 %	38,5 %	61,5 %	26,3 %	73,7 %
Участь учнів у дискусії на уроці – це важливий елемент мовної освіти в початкових класах	0,0 %	100,0 %	1,9 %	98,1 %	0,5 %	99,5 %
Найважливішим елементом математичної освіти в початковій школі є ознайомлення учнів із математичними символами, знаками	64,8 %	35,2 %	53,5 %	46,5 %	48,0 %	52,0 %
Завершуючи навчання в початковій школі, учні можуть самостійно скласти цікаві математичні задачі	18,3 %	81,7 %	19,3 %	80,7 %	10,1 %	89,9 %
Самостійний вибір учнями в школі завдань для виконання є ефективним засобом розвитку почуття відповідальності за власне навчання	21,4 %	78,6 %	19,8 %	80,2 %	18,0 %	82,0 %

Більшість учнів, завершуючи навчання в початковій школі, ще не в змозі упоратися з читанням великих текстів	58,2 %	41,8 %	56,7 %	43,3 %	82,5 %	17,5 %
Варто, щоб учні самі оцінювали правильність власних розв'язків	9,0 %	91,0 %	10,7 %	89,3 %	20,0 %	80,0 %
Основний принцип формування в учнів мовних умінь полягає в послідовному виправленні учителем їхніх помилок	57,0 %	43,0 %	39,9 %	60,1 %	63,5 %	36,5 %
Учні не повинні користуватися калькулятором, оскільки вони не навчаться правильно усно рахувати	22,3 %	77,7 %	21,3 %	78,7 %	26,0 %	74,0 %
Найкращі учнівські тексти з'являються тоді, коли учні мають багато свободи під час їх написання	12,2 %	87,8 %	21,8 %	78,2 %	19,3 %	80,7 %
Учні можуть брати активну участь у дискусії в класі лише тоді, коли вчитель точно визначить її тему	32,3 %	67,7 %	27,7 %	72,3 %	25,1 %	74,9 %
Кожна дитина любить загадки, отже кожна дитина може полюбити математику й охоче її вивчати	59,7 %	40,3 %	63,9 %	36,1 %	38,7 %	61,3 %
Якщо ми хочемо, щоб учні навчилися розв'язувати текстові задачі, то повинні виконати з ними велику кількість типових задач	40,6 %	59,4 %	32,3 %	67,7 %	48,0 %	52,0 %
Не варто дискутувати з учнями на складну тематику в школі	55,6 %	44,4 %	71,7 %	28,3 %	84,7 %	15,3 %
На запитання вчителя учень повинен відповідати повним реченням	22,7 %	77,3 %	19,1 %	80,9 %	23,3 %	76,7 %
Нетипові завдання можуть розв'язувати лише найздібніші учні	55,0 %	45,0 %	57,1 %	42,9 %	64,5 %	35,5 %
Учні можуть взаємно перевіряти орфографію написаних ними текстів, використовуючи словник	0,0 %	100,0 %	4,9 %	95,1 %	5,6 %	94,4 %
Розв'язання текстової задачі полягає в записуванні її умови та здійсненні відповідних обчислень	40,0 %	60,0 %	20,7 %	79,3 %	49,6 %	50,4 %
Графіки та схеми, запропоновані вчителем, допомагають учням краще розуміти математику	0,0 %	100,0 %	7,2 %	92,8 %	10,7 %	89,3 %
Учні можуть самостійно писати тексти тоді, коли вчитель запропонує їм певну кількість слів, записавши їх на дошці	51,5 %	48,5 %	34,6 %	65,4 %	53,7 %	46,3 %
Учні цього віку не в змозі створювати правильні власні способи розв'язання текстових задач	77,4 %	22,6 %	74,2 %	25,8 %	83,3 %	16,7 %

Вивчаючи математику, учень перш за все повинен уважно слухати вчителя й повторювати його дії	32,9 %	67,1 %	43,1 %	56,9 %	54,5 %	45,5 %
Засвоєння основних правил орфографії перевищує можливості учнів початкової школи	55,7 %	44,3 %	56,3 %	43,7 %	77,2 %	22,8 %
Вправи з читання й письма повинні значною мірою сприяти підготовці учнів до виконання завдань тестового характеру	6,0 %	94,0 %	14,5 %	85,5 %	1,7 %	98,3 %
Учитель має незначний вплив на бажання учня вивчати математику	52,6 %	47,4 %	71,5 %	28,5 %	68,1 %	31,9 %
Учні повинні презентувати на уроці фрагменти вибраних ними книг для заохочення однокласників до читання	12,9 %	87,1 %	4,4 %	95,6 %	0,0 %	100,0 %
Основним завданням вчителя є детальне пояснення учням того, як треба розв'язувати задачі різних типів	26,2 %	73,8 %	28,6 %	71,4 %	23,3 %	76,7 %
Учні можуть багато навчитись один від одного за умови, що вони часто діляться своїми ідеями	1,4 %	98,6 %	2,3 %	97,7 %	7,6 %	92,4 %
Учень повинен усвідомлювати, що кожную задачу можна розв'язати кількома різними способами	5,1 %	94,9 %	9,6 %	90,4 %	4,1 %	95,9 %